

Møte for lukkede dører, Stortinget 22. april 1915

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 22. april 1915 kl. 10.00.

Præsident: Årstad.

Dagsorden:

Indstilling fra militærkomiteen om ekstraordinære bevilgninger til hæren (tillæg 4 til indst. S. X).

Møtet blev sat for lukkede dører:

Præsidenten: Præsidenten vil først indhente Stortingets samtykke til, at regjeringens medlemmer har adgang til at overvære møtets forhandlinger. - Da ingen uttaler sig derimot, ansees dette bifaldt. Videre vil præsidenten indhente Stortingets samtykke til, at formanden for budkorpset, Halvorsen, og assistent Wessel Berg faar adgang til at være tilstede - de er begge to edfæstet - for at være behjælpelig med disse karter, som statsraaden ønsker at vise, og at ekspeditionschefen i forsvarsdepartementet og avdelingschefen i armestyrelsen faar adgang til logen under det hemmelige møte. Det er nødvendig for statsraaden at ha disse to embedsmænd at konferere med angaaende forskjellige spørsmåal. - Da ingen har reist indsigelse derimot, ansees denne bemyndigelse git.

Som 1ste sak foreligger følgende interpellation fra advokat Michelet:

"Hvilke foranstaltninger har været truffet for at hindre, at de i Trondhjem internerede officerer og mandskap skulde rømme?"

Michelet: Den forespørsel, jeg her har tilladt mig at stille, trenger ikke egentlig nogen begrundelse. Den er foranlediget ved den tyske kaptein Pfundhellers rømning fra Trondhjem og de sensationelle meddelelser, som aviserne i den anledning har indeholdt - meddelelser, som jeg tør sige har vakt den største opsigt og tildels ogsaa uro utover i almenheten, slik at jeg synes det var rimelig, om Stortinget fik sig forelagt nogen meddelelser om det. Det har jo end - ogsaa i en enkelt avis - og det er en avis, som vi vel alle har den største tillid til, og som vel staar helt og fuldt til troende; det er hr. Buens organ i Trondhjem - til og med været sagt, at der skal være rømt ikke mindre end 22 tyske officerer, derav 18, heter det, i en mere overordnet stilling og 4 i en mere underordnet stilling, og hvis det medfører rigtighet, er det jo en ganske alvorlig ting. Jeg faar lov at tilføie, at jeg underhaanden har tilskrevet den ærede statsraad, at jeg gaar ut fra, at han her idag gir os meddelelse om, hvor mange der virkelig er rømt, uten at det er nødvendig at stille noget egentlig fast formulert spørsmåal om det. Hvad det spørsmåal angaar, som er stillet, er jeg selv

fuldt opmærksom paa, at det er avfattet i vide, kanske for vide, uttryk. Det er gjort med flid for at gi statsraaden anledning til at gi de meddelelser, som efter hans skjøn bør gives Stortinget ved en leilighet som denne.

Statsraad Holtfodt: I anledning av den forespørgsel, som er rettet til mig fra repræsentanten hr. Michelet, skal jeg tillate mig at gi følgende oplysninger, idet jeg dog gjør opmærksom paa, at det er mig ganske umulig, uten at lægge altfor sterkt beslag paa Stortingets tid, at dokumentere hver enkelt av de oplysninger, jeg lægger frem, gjennom alle de tjenesteskriver, som er utvekslet om denne sak. Jeg maa derfor nøie mig med i store træk at angi, hvad der er passert. Den 16de november 1914 indløp der, saaledes som det allerede tidligere er oplyst i en meddelelse til Stortinget - St.med. nr. 10 - telegrafisk melding fra general Spørck om, at den tyske hjelpekrydser "Berlin" hadde ankret paa Trondhjems havn. Krydseren fik valget mellem at forlate Trondhjems havn eller at desarmere. Den valgte det sidste. Samme dags aften telegraferede departementet efter en længere konferens i utenriksdepartementet med kommanderende admiral følgende instruks for, hvorledes desarmeringen skulde foregaa - jeg tror, det kan være av interesse, at jeg læser op denne instruks ordlydende, da vi her er inde paa et omraade, som vi her i Norge staar ganske fremmede overfor, og jeg tror, det er noksaa heldig, at denne forsamlings medlemmer faar en oversigt over, hvad der her skulde foretages - :

- "1. Skibet anvises en sikker og forøvrig passende anker- eller fortøiningsplads efter hr. Generalens omdømme.
2. Alle ombordværende kanoner gjøres midlertidig uanvendelige ved fjernelse av væsentlige mekanismedele som skrue eller kile samt tilsvarende reservedele. Disse dele ilandtages.
3. Haandvaaben, mitraljøser og i tilfælde miner ilandtages.
4. Hovedmaskinerne gjøres midlertidig ubrukbare ved fjernelse og ilandbringelse av maskindele.
5. Radiotelegrafens luftnet nedrigges.
6. Forsaavidt man ikke kan føre effektivt opsyn med skibet fra land, sættes der en officersvagt ombord, hvis styrke bestemmes av hr. generalen.
7. Med hensyn til besætningens indkvartering m.v. henvises til Haagerkonventionens overenskomst XIII art. 24.
8. Chefen tillates fremdeles, om saa ønskes, at føre kommando over skib og besætning med de

indskrænkninger, som findes nødvendige, og at beholde flag og kommandotegn heist."

Da krydseren valgte at desarmere, blev desarmeringen straks paabegyndt 17de november og fuldførtes samme dag. Nu blev det oplyst av skibets chef, at naar man forlangte skibets maskiner desarmeret paa denne maate, saa maatte den norske stat overta hele det økonomiske ansvar for den maate, hvorpaa fartøiet blev opankret. Der blev, da det her dreier sig om et fartøi, hvis værdi gaar op i flere millioner, av havnevæsenet i Trondhjem med assistance av den midlertidig ansatte sjømilitære distriktskommandochef, kommandørkaptein Frisak, anstillet de mest indgaaende undersøkelser av, hvor ankerpladsen skulde vælges, forat vi kunde ha den størst mulige garanti mot, at dette skib skulde komme tilskade og derved den norske stat paadrages meget betydelige utgifter i tilfælde. Resultatet av disse undersøkelser blev, at det eneste forsvarlige sted, hvor vi samtidig kunde holde et effektivt vagthold og sikre os mot, at fartøiet kom tilskade, var ved Hommelvik i nærheten av Trondhjem. Krydseren blev derfor forlagt til Hommelvik, og der blev da indkaldt til bevogtning av skibet og dets besætning, der utgjorde 462 mand, en styrke av 100 mand med fornødent befal av Nordre Trondhjems infanteriregiment nr. 13. Den 24de november bestemtes yderligere indkaldt en avdeling feltartilleri, 2 kanoner og 30 mand, av feltartilleriregiment nr. 3. Hester blev foreløbig ikke indbeordret, men forberedelser blev truffet til hurtig indkaldelse, naar det maatte vise sig paakrævet. Den styrke, som her blev opsat, er fastsat efterat departementschefen selv hadde været oppe i Trondhjem til konference med distriktschefen i anledning av, hvad her var foregaat. Det er jo saa, at naar vi kommer ind til Trondhjem, saa har man ikke lenger noget artilleri til sin raadighet, og vi hadde da intet andet valg end enten at binde et av marinens fartøier til bevogtning av dette fartøi, eller ogsaa maatte vi skaffe os artilleri paa land, idet man nemlig staar ganske magtesløs overfor et fartøi, hvis man kun har infanteri; det er kun kanoner, som i tilfælde kan brukes der, hvis der skulde ske noget ombord, som man maatte motsætte sig. Feltartillerikanoner er her fuldt tilstrækkelige, idet jeg skal gjøre opmerksom paa, at hjelpekrydseren "Berlin" - som alle herrerne vet - er et almindelig handelsfartøi, altsaa krigsmæssig set som et ganske tyndt blikspand, kan man si, der let kan gjennemskytes av en hvilken som helst kanon. Den er altsaa for tilfældet, som alle større tyske fartøier, indrettet til hjelpekrydser og til mineutlægning. Der blev endvidere, for saavidt mulig at sikre os mot, at der skedde rømninger fra fartøiet, efter konference med amtmanden i Nordre Trondhjems amt etablert en kontrol av de reisende, specielt ved Meraker station, for at hindre, at nogen fra "Berlin" skulde reise over til Sverige og ad den vei undslippe. Og der blev da ogsaa senere etablert en kontrol med al jernbanetrafik fra

Trondhjem, saa langt vi hadde anledning til det. Der blev i den anledning korrespondert mellem justisdepartementet og forsvarsdepartementet, og forsvarsdepartementet uttalte i en skrivelse til justisdepartementet, "at man har tænkt sig, at der ved samarbeide mellem vedkommende politi- og jernbanemyndigheder maatte kunne etableres det fornødne opsyn med reisende til Sverige, for eksempel ved Meraker jernbanestation, saa man kunde være sikker paa i tilfælde her at faa stoppet reisende, som med grund kunde antages at tilhøre den paa hjælpekydseren "Berlin" internerte tyske besætning." Den 31te december udsendte distriktschefen i Trondhjem et hemmelig cirkulære saalydende: "Forsaavidt som der maatte indfinde sig for reise pr. jernbane personer, der kan antages at være av dampskibet "Berlin"s besætning (som bekjendt ligger skibet i Hommelvik) maa dette øieblikkelig telegraferes til mig saa betimelig, at vedkommende myndighet kan ha anledning til at stoppe de reisende, før de naar distriktsgrænsen". Endvidere har distriktskommandoen foranlediget, at der blev opsat politivagt paa Meraker jernbanestation samt paa dampskibskaierne i Trondhjem. Til disposition for vagten i Hommelvik blev der stillet en motorbaat, idet det viste sig paakrævet for en effektiv bevogtning ved nattetid, at der blev patruljert rundt fartøiet. Fartøiet er nemlig meget stort, og det var umulig ved mørkets indtræden at se, hvad der foregik rundt hele fartøiet, medmindre man holdt en baat patruljerende. Under 15. december sendte 5. distriktskommando til chefen for hjælpekydseren "Berlin" følgende skrivelse:

"I anledning av hr. kommandantens mundtlige forestilling den 12. december d.a. meddeles, at der indtil videre gives tilladelse til for besætningen paa den keiserlige tyske hjælpekydser "Berlin" at foreta marsjer iland under iagttagelse av følgende:

1. Der anvises som omraade:
Veien mellem Hommelvik og Halden samt mellem Hommelvik og Høiby.
2. Den avdeling, som gaar iland, skal være under kommando av en av "Berlin"s officerer, og skal ikke ha en større styrke end høist 50 mand (befal og menige).
3. Den officer, som har kommandoen over styrken, skal for hvert enkelt tilfælde avgi en skriftlig erklæring til chefen for den norske garnisonsstyrke i Hommelvik om, at han som officer gir sit æresord paa, at samtlige befalingsmænd og menige, som gaar iland, skal vende tilbake til fartøiet i Hommelvik.
4. Foreløbig gjælder tilladelsen mellem kl. 9 fm. og kl. 3 eftermiddag."

Denne tilladelse var foranlediget derved, at lægen ombord bestemt hævdet, at det av hensyn til besætningens

sundhetstilstand var nødvendig, at den fik tilladelse til at motionere iland. Saa kommer vi til det første flugtforsøk, som vi har kunnet konstatere. Den 21. december avgav den stedfortrædende kommandant paa "Berlin" en skrivelse til distriktskommandoen med redegjørelse for det flugtforsøk, som har været omtalt i aviserne, av 5 matroser, som blev indhentet og bragt tilbake til fartøiet. De hadde forsøkt at rømme over Meraker for at komme over til Sverige. I denne skrivelse fra kommandanten paa "Berlin" anføres, at folkene tiltrods for streng befaling om ikke at forlate skibet hemmelig om natten ved hjælp av taug hadde firet sig ned i en baat, som laa i nærheten av faldrepet, og reist bort. Kommandanten hadde ilagt vedkommende vagthavende underofficer og de 5 matroser en streng straf. For at undgaa gjentagelse var vagten ombord blit forstærket og git de skarpeste instruksjoner. Fra nu av blev derhos samtlige baater og faldrepet om aftenen opheist, saa at en yderligere flugt av mandskaper vel turde være utelukket. Den 30. december oversendte justits- og politidepartementet til forsvarsdepartementet en gjennom amtmanden i Nordre Trondhjems amt mottat indberetning fra lendsmanden i Øvre Stjørdalen av 14. december angaaende paagripelse av de 5 matroser, som var rømt fra "Berlin". Det var det første flugtforsøk, som vi hadde anledning til at konstatere. I januar maaned blev av arbeidsdepartementet paa foranledning av de militære myndigheter truffet bestemmelser om skjærpet kontrol med reisende paa utenlandstogene og utenlandske reisende paa visse nærmere angivne tog. Der blev til utførelse av denne kontrol trykt et schema med norsk, tysk, engelsk, fransk og russisk tekst, som enhver reisende skulde underskrive. Denne bestemmelse hadde en almindelig karakter, idet der tilsigtedes skjærpet kontrol med utlændinger og alle, som passerte grænsen pr. jernbane. Det er imidlertid en selvfølge, at der herved ogsaa vilde opnaaes en skjærpet kontrol med hensyn til de paa "Berlin" internerte tyskere. Imidlertid begyndte der efter dette første flugtforsøk at svirre rygter om flere rømninger fra "Berlin", og paa distriktskommandoens gjentagne forespørsler meddelte saa den tyske kommandant i skrivelse av 25. januar til 5. distriktskommando, at den liste over skibets besætning, som var indsendt den 25. november, nu maatte forandres, da 7 officerer, 4 dæksofficerer og 17 underofficerer og mandskaper mot befaling hemmelig var gaat fra borde. Samtlige disse er anmeldt til straf hos de hjemlige myndigheter i Tyskland. De ombordværende vagter, som var mistænkt for at ha været efterladende i tjenesten, er blit haardt straffet. Med skrivelse av 28. januar oversendte kommandanten til 5. distriktskommando en opgave over de fra "Berlin" rømte officerer, underofficerer og menige. Det anførtes, at man ikke nøiagtig kunde angi, naar de enkelte officerer m.v. var rømt; men paa opgaven var anmerket de dage, da vedkommende

blev savnet ombord. Den 30. januar blev der derefter av forsvarsdepartementet efter konference med utenriksdepartementet utfærdiget skjærpede almindelige forholdsregler vedkommende tilbakeholdte fremmede krigsskibe - jeg tror ikke, det er nødvendig at læse op alle disse forholdsregler, det er noksaa langt. Der blev utfærdiget en hel række bestemmelser om, hvorledes der skulde forholdes likeoverfor et interneret fartøi, og de blev da git en almindelig karakter, forat de ogsaa skulde være gjældende likeoverfor mulig senere indtræffende tilfælder. Jeg skal kun nævne et par punkter i denne instruks. I punkt 12 bestemmes følgende: "Skibets officerer og besætning skal tilbakeholdes. Forsvarsdepartementet bestemmer, hvorvidt krigsskibets officerer og besætning skal forbli paa skibet, eller den skal anbringes iland. Det til skibets vedlikehold fornødne mandskap maa ihvertfald forbli ombord.

Der skal træffes de forføininger, som kan ansees fornødne for at sikre sig mot, at nogen av officererne eller besætningen rømmer. Trænges til bevogtningen mer personel, end vedkommende chef raader over, henvender han sig herom til Kommanderende general eller kommenderende admiral.

Officerer kan lates i frihet, naar de paa æresord forpligter sig til ikke uten særskilt tilladelse at forlate det nøitrale omraade eller det sted, som blir dem anvist. Forsaavidt de ikke vil avgi saadant æresord, blir ogsaa de at bevogte ombord eller iland."

Punkt 13: "Officerer og mandskap maa ikke uten særskilt tilladelse fjerne sig fra det sted, som er dem anvist.

Det skal tilkjendegives dem, at overtrædelse av dette paabud vil medføre strafansvar, og at der for fremtiden vil bli tat strengere forholdsregler.

Likeledes vil den, som forsøker paa at fjerne sig fra det anviste sted eller bistaar andre dermed, bli straffet."

Saa skal jeg da nævne, at der blev yderligere samtidig truffet forføininger til skjærpet bevogtning av fartøiet derved, at vi hurtigst mulig forsøkte at skaffe et par lyskastere som skulde stilles til disposition for at holde fartøiet belyst langs begge skibssider om natten. Men det var ikke let for os at skaffe saadanne lyskastere, da alle vore lyskastere er sterkt optat ved de belyningsanordninger, som vi har ved vore befæstninger, saa der gik nogen tid, før det lot sig iverksætte. Under 3. februar tilskrev distriktskommandoen den stedfortrædende kommandant paa krydseren "Berlin" saaledes:

"I anledning av de paa den keiserlige tyske hjelpekrydser "Berlin" stedfundne uregelmæssigheter har distriktskommendoen med den kongelige regjerings samtykke truffet følgende bestemmelser:

1. I den lyse del av døgnet - saalænge flaget er heist - tillates det fartøiet at ha én baat paa vandet.

Utenfor denne tid skal alle baater og faldrep være opheist.

2. Skytsets desarmering og maskinernes ubrukarhet skal et par gange om maaneden kontrolleres av en av distriktskommandoen dertil beordret officer. Vedkommende officer vil i tilfælde medbringe skriftlig ordre fra distriktskommandoen.
3. Den givne adgang til at motionere iland opretholdes. Ved utstedelse av passersedler for besætningens officerer vil der som hittil bli forlangt skriftlig erklæring fra vedkommende officer om, at tilladelsen til at gaa iland ikke misbrukes. (Kfr. Haagerkonventionens bestemmelser).
4. Det vil fremtidig kun undtagelsesvis bli git adgang for civile til at avlægge besøk ombord i fartøiet.
5. Civile klær, som ankommer til besætningen, vil foreløbig ikke bli utlevert, men besørges opbevart iland ved distriktskommandoens forsorg.
6. Hr. Kommandanten vil til distriktskommandoen ha at indsende ukentlige rapporter over besætningens styrke. Rapportene bedes indsendt hver mandag.
7. Flugtforsøk vil bli hindret om nødvendig ved anvendelse av skarp ammunition".

For vakten i Hommelvik blev der samtidig utfærdiget en række skjærpede bestemmelser, som bl.a. gik ut paa følgende: "Særlig om natten og i usigtbart veir bør der anordnes poster i baater fortøiet i nærheten av skibet f.eks. en paa hver baug og en paa hver laaring. Desuten maa til patruljering og til avløsning av postene have til disposition mindst 2 motorbaater eller mindre dampbaater. Hvis nogen av "Berlin"s mindre baater er særlig let at avfire, og dette kan antages at kunne foregaa lydløst, fortøies den eller disse baater om natten ved land.

Postene i baatene skal særlig ha sin opmerksomhet henvendt paa, at ingen trafik om natten finder sted til og fra skibet og paase, at om dagen kun den av vagtkommandøren tilladte trafik finder sted.

Alle faldrebstrapper og ledere bør om natten være opheist.

1). En trykt styrkeliste med navnlig fortegnelse sendes mindst en gang ukentlig ombord, med anmodning om, at skibets chef paafører erklæring om, at listen ikke er undergaat nogen forandring, eller i motsat fald, hvilke.

2). Ved motionering iland maa forlanges navnlig styrkeliste med æresforpligtende erklæring om, at det samme antal og de samme personer, som tillates at motionere, forpligter sig til at vende tilbake inden den fastsatte tids utløp."

Under 29. mars tilskrev departementet kommanderende general saaledes:

"Hjelpekrydseren "Berlin".

I skrivelse av 10. mars d.a. har 5. distriktskommando indmeldt, at en av officererne paa hjelpekrydseren "Berlin", marineingeniør Dinnendahl, er flygtet.

Da det ansees utelukket, at rømningen har kunnet foregaa fra fartøiet om natten, mener distriktskommandoen, at vedkommende officer muligens har forklædt sig som matros og deltatt i en av de tillatte marsjer iland, og at han herunder har benyttet anledningen til at flygte, tiltrods for at den officer, som fører kommandoen, har git sit skriftlige æresord paa, at han skal bringe ombord det samme antal og de samme personer - saavel befal som menige - som de, han fører iland.

I anledning herav bestemmer departementet:

Ved enhver landsætning av befal eller mandskap (Motionering, proviantering m.v.) skal den kommanderende officer være forsynt med en navnlige fortegnelse, hvorefter landsætningsstyrken opropes i nærvær av chefen for vaktstyrken. Fortegnelsen beholdes av denne til tilbakekomsten, hvorpaa nyt oprop finder sted.

Den kommanderende paategner fortegnelsen paa ære og samvittighet, at opropet er riktig foregaaet.

Skulde rømning - ogsaa efter dette - finde sted, maa enhver landgang for motionering forbydes, og provianteringskommandoer følges av bevæbnet vaktstyrke".

Det, som nu har vakt den sidste sensation i pressen, er da den egentlige skibschef, kaptein Pfundhellers flugt. Han var, da han ankom til Trondhjem, efter undersøkelse av en norsk læge og efter denne norske læges erklæring, som blev fremlagt, legemlig og aandelig nedbrutt, og han maatte straks indlægges paa Elisabethospitalet i Trondhjem. Efter anmodning av 15de december fra sanitetskaptein Bang, hvem kaptein Pfundheller konsulterte den 17de november, sammen med andragende fra kapteinen selv blev sidstnævnte paa visse betingelser tillatt overført fra Elisabethospitalet til et rekreationsophold paa Fjeldsæter sanatorium, og han avgav i den anledning en skriftlig erklæring, der telegrafisk blev indmeldt til forsvarsdepartementet. Den er paa tysk, og jeg skal forsøke at oversætte den: "Efter raad av den læge, som behandlet mig, doktor Bang, skal jeg imorgen, den 16de december, overføres til Fjeldsæter sanatorium. I skibslisten for "Berlin" blir jeg i saa fald herefter at føre som sykmeldt. Denne rekreation vil efter min læges angivelse endnu ta lang tid". Derefter kommer den erklæring, som har været offentliggjort i aviserne, nemlig: "Det er klart, at jeg intetsohelst skridt vil foreta, som kommer i strid med Haagerkonventionens internationale regler og bestemmelser." Naar man nu drøfter denne erklæring, er der en ting, som ikke har været trukket frem i pressen, og som jeg heller ikke har fundet det hensigtsmessig at trække frem i pressen, det er nemlig den ting, at skibschefen har været sykmeldt og ført

som sykmeldt paa den liste, som indleveres fra skibets chef under navn til distriktskommandoen. Det maa efter almindelig militær opfatning betragtes som saa forpligtende, at det faldt visst ingen norsk officer ialfald ind at betvile, at hvis man vilde procedere paa sit æresord, som det har været sagt i aviserne, og omgaa Haagerkonventionens bestemmelser derved, at der ikke i denne skriftlige erklæring var indtatt et uttrykkelig æresord, maatte der ialfald forut for dette være gaat en friskmelding av vedkommende officer, saa at ikke skibschefen med sit navn staa æresforpligtet likeoverfor distriktskommandoen med hensyn paa den ting, at vedkommende officer fremdeles tilhører besætningen. Jeg har forelagt dette spørsmål for kommanderende admiral, og han var ganske enig med mig i, at efter alle norske officerers æresbegreper var den erklæring, som der var avgitt, likesaa god som et æresord. Nu er der den ting at merke - og jeg vil henlede opmerksomheten derpaa - at naar der er håndt noget av denne art, saa skriver vel det sig meget derfra, at norske officerers opfatning av, hvad der forståes ved en æresforpligtelse, skiller sig noksaa meget fra den, som er kommet tilsyne fra tysk side gjennom de gjentagne flugtforsøk, som synes at være foregaat ogsaa i de tilfælder, hvor der virkelig er git et skriftlig æresord paa, at de, som er iland for at motionere, skal vende tilbake til fartøiet. Jeg tror at kunne karakterisere forholdet derhen, at den opfatning av en æresforpligtende erklæring, som de norske officerer er tilbøielige til at ha, ligger noksaa fjernt fra, hvad tyskerne mener med det ord, efter hvad der er passert. Derimot tror jeg, at den ligger meget nærmere den opfatning, som gjør sig gjældende i England, og det slutter jeg derav - hvilket muligens utenriksministeren vil komme ind paa - at disse forhold har ikke git anledning til nogen alvorligere konflikt fra Englands side. Der er hittil ikke indtraadt nogen komplikationer i forholdet til England. Man maa lægge merke til - og dette siger jeg i anledning av den strenge behandling, som distriktskommandochefen har været utsatt for - at vi i dette tilfælde, som her er indtraadt, staa overfor forhold, som var os allesammen ganske ukjent. Vi hadde ingen erfaring, intet at holde os til fra andre land, hvad jeg ogsaa tidligere oplyste i et møte for lukkede dører i Stortinget. Det almindelige direktiv, som kunde gives fra regjeringen og forsvarsdepartementet, spesielt til distriktskommandochefen i Trondhjem, var det, at her maatte handles saaledes, at der hverken under krigen eller efter krigen kunde opstaa noget som helst betænkelig forhold for Norges vedkommende likeoverfor hverken Tyskland eller England. Tiltrods for de rømninger, som er foregaat under meget problematiske forhold, saa tror jeg at kunne konkludere med at sige, at denne del av opgaven har været løst. Jeg skulde gjerne ønsket, at vi ikke hadde oplevet den fortolkning av et æresbegrep, som er gjort gjældende fra tysk side; men jeg medgir, at der

naturligvis ogsaa kan procederes paa æresord, og vi har da nu ialfald lært saa meget, at likeoverfor Tyskland og tyske officerer maa vi legge en anden maalestok paa det begrep, end vi hittil har gjort. - Jeg er gjort opmerksom paa, at jeg visst har gjort mig skyldig i en liten faktisk feil, idet jeg har læst feil en datum her. Den erklæring, som blev avgitt av kaptein Pfundheller, blev telegrafisk indgitt til departementet, efterat flygtningen fra Fjeldsæter var foregaaet. Jeg forlangte da straks ordlyden av den erklæring, som var avgitt, innsendt til departementet, saa forsaavidt har jeg ikke hatt anledning til at kontrollere den, forinden dette var skedd. Isaafald vilde jeg høist sandsynlig - som jeg hele tiden har gjort - ha konferert med utenriksdepartementet, med hvilket jeg selvfølgelig i alle spørsmaal, som kan ha international betydning, har konferert saa langt, som det har latt sig gjøre.

Michelet: Jeg vil faa lov til at takke den ærede statsraad for de utførlige meddelelser, han her har gitt. Men jeg vil aapent si, at de har virket noksaa nedslaaende paa mig. Med al den tillid, jeg nærer til hr. Buen og hans organ, hadde jeg dog i det længste haabet, at de meddelelser, som dette organ har gitt, skulde vise sig at være overdrevne, og saa er det saalangtfra tilfældet, at de meget mere ikke slaar til. Ifølge den ærede statsraads meddelelser, slik som jeg noterte dem, skulde der være rømt ialt 29 personer: 7 officerer, 17 underofficerer og 4 menige + kommandant Pfundheller, d.v.s. 29 mand, og hvad her virkelig gjorde det sterkeste indtrykk paa mig av det, som forsvarsministeren meddelte, var det, at det er den tyske kommandant, som kommer og melder forholdet; det er ikke os selv, som konstaterer det, det er ikke vore egne officerer eller vort eget vagtmandskap, som bringer forholdet paa det rene, men det er tyskerne selv, som kommer og siger, at nu kan ikke indregistreres som internerte lenger den og den. De kan for den saks skyld ha været borte i saare lang tid. Jeg kan ikke her andet end trække en sammenligning med de forhold, som bestaar i de store fangeleire andetsteds, hvor hundreder av tusener findes internert, og hvor praktisk talt ingen mand finder anledning til at rømme. Her i denne lille leir med vore smaa, gjennemsigtige forhold faar altsaa saavidt mange anledning til at komme bort. Jeg har i tyske og engelske aviser meget nøie fulgt, hvad de indeholder med hensyn til de hollandske fangeleire og rømning derfra. Saavidt jeg har kunnet konstatere, er denne rent forsvinnende liten. Jeg gjør her opmerksom paa, at det spørsmaal, som vi her behandler, ingenlunde er et internt spørsmaal. Det er ikke bare det, det her dreier sig om, hvorvidt det norske militær er denne forholdsvis beskedne opgave voksen at kunne passe paa disse tyskere deroppe. Det er et andet spørsmaal, som er betydelig større, som kan melde sig, og det er, hvorvidt vi kan siges at ha opfyldt vore forpligtelser

helt ut som nøytral stat. Ifølge Haagerkonventionen er det saa, at vi har forpligtelse til med al den kraft og evne, vi disponerer over, at passe paa, at disse folk ikke rømmer bort. Der kan opstaa reklamationer herav. Jeg noterte, hvad den ærede statsraad uttalte, at nogen alvorligere komplikation fra engelsk hold ikke er opstaaet. Jeg understreker dette ord "alvorligere". Jeg vet ikke, om det er valgt med dessein eller ikke; der kan ialfald lægges noget i det. For mit eget vedkommende har jeg søkt at følge disse ting i Trondhjem saapas nøie, som en outsider kan følge dem, og jeg vil straks si som min uforbeholdne mening, at jeg har faat et sterkt indtrykk av, at der ikke har været vist det fornødne alvor fra enkelte folks side, som har hat med denne sak at gjøre. Jeg har faat det indtrykk, at maaske den ærede brigadechef deroppe har tat dette som noget av en behagelig adspredelse i dagliglivets einerlei. Det har bragt min tanke noget hen paa den staaende og kostelige rubrik i "Fliegende Blätter": "Aus der guten, alten Zeit". Jeg tror, det er noget usædvanlig, at en fangevogter driver selskabelig samkvem med de folk, han er sat til at passe paa, selv om det er en venligsindet magts folk, han skal passe paa. Jeg tror, det er usædvanlig, og jeg tror ikke, det vil virke ganske heldig. Hvad de forholdsregler, som den ærede statsraad omtalte skulde være truffet, angaar, saa er jeg selvfølgelig ikke istand til her paa stedet at gjøre mig op nogen fuldt begrundet mening om dem, og jeg er ogsaa selvfølgelig litet kompetent til at gjøre det. Det var dog et par ting, som jeg vilde faa lov til at si med hensyn til disse foranstaltninger. For det første vil jeg peke paa, at det forekommer mig at være av tvilsom hensigtsmæssighet, at man internerer et skib som dette oppe i Hommelvik i nærheten av et stort industricentrum og en av vore store færdselsforbindelser og jernbanestationer over til den svenske forbindelse. Jeg hadde ikke vovet paa egen haand at si dette saa bestemt, som jeg har gjort, hvis ikke fremstaaende militære, hvem jeg har konferert med om saken, har uttalt sig adskillig forbauset over det. Jeg noterte, at det var paa et forholdsvis sent stadium, at det blev forbudt at bringe civile klæder ombord. Det er et spørsmål, som her ligger mig noksaa nær - det ligger mig nær, fordi jeg har set, hvilken overordentlig streng kontrol der i de hollandske fangeleire drives med disse ting - det ligger mig nær at spørge: Har der overhodet fra første stund av været ført nogen virkelig effektiv kontrol med de pakkeforsendelser, som er kommet ombord fra Trondhjem av? Er ikke forholdet meget mere det, at det var - tidspunktet kan jo være det samme - da man tilfældigen opdaget en større forsendelse - jeg tror, det var 15 pakker av civile klæder, som skulde smugles ombord - at det var da, dette paabud kom? Det er et andet spørsmål, som ogsaa ligger mig nær at fremkomme med. Jeg kan levende tænke mig, at forsvarsministeren paa stedet maaske ikke kan svare paa det. Det er: har der den hele tid og ikke bare i den senere tid været ført nøiagtig

kontrol med den korrespondanse og den depecheutveksling, som har fundet sted deroppe? Og et andet spørsmål: Har der fra første stund av - jeg vet, at det har været gjort senere, men har der fra første stund av været ført en virkelig effektiv kontrol med, at der ikke har fundet praktisk talt ukontrollert besøk sted ombord i skibene? Eller er ikke forholdet meget mere det, at i den første tid kunde - hvemsomhelst er for sterkt sagt, men nær sagt hvemsomhelst uhindret gaa frem og tilbake ombord i skibene? Der kunde være andre spørsmål her at opkaste om det punkt, men jeg anser det, jeg her har nævnt, som saa væsentlig, at jeg foreløbig kan indskrænke mig til det.

Den ærede departementschef kom ind paa spørgsmaalet kaptein/kommandant Pfundheller, en mand, hvis rømning brigadechefen i Trondhjem ifølge det samme høit ærede organ, som jeg nys har citert, har stemplet som en skurkestrek, et ord, som i en saavidt fremskudt mands mund er saavidt sterkt, at jeg tror, de fleste av os nok kunde ønsket det noget svakere. Jeg vil si, at efter det, som har foreligget til dato for pressen, for offentligheten, er det min opfatning, at det er ganske uberettiget at bruke et saa sterkt uttrykk, med mindre man da vil dømme paa den maate enhver krigslist, enhver forklødning, enhver antagelse av falsk navn o.s.v.; men det er jo ingenlunde den internationale opfatning. Det dokument, som den ærede statsraad har referert, og som har været referert i pressen, indeholder - det maatte ethvert barn si sig selv - ingen æreserkløring. Jeg maa selvfølgelig gaa ut fra, at brigadechefen deroppe har oppfattet det paa den maate, men hadde han gaat over gangen til sin krigsadvokat, vilde han visselig ha faat en anden opfatning av forholdet. Hvad den ærede statsraad uttalte om sykes behandling og de pligter, som paahviler syke, saa er jo det en ting for sig. Den ærede statsraad akcentuerte overordentlig sterkt, at dette var den norske opfatning. Jeg vil da i den anledning si, at her spørges der ikke om, hvad der er specifik norsk opfatning, der spørges om, hvad der er den internationale opfatning paa dette omraade, og i Haagerkonventionen ialfald staar der intet om, at syke staar i nogen slags særstilling, hvad bevogtning og internering angaar, saavidt jeg har kunnet opdage. Der kunde være mangt og meget endnu at tilføie, men jeg skal indskrænke mig til dette.

Jeg vil konkludere med at si, at jeg ikke retter nogen bebreidelse mot den ærede forsvarsminister, han har selvfølgelig ikke herfra kunnet kontrollere og dirigere alt deroppe paa en saa nøiagtig maate, at man under nogen omstændighet kan lægge ham noget til last i den retning; men jeg vil henstille til forsvarsministeren, at han indskjærper de regler og bestemmelser, vi har, saa sterkt, at man undgaar gjentagelser av det, som her er skedd, for fremtiden.

Utenriksminister Ihlen: Da det internationale forhold her er nævnt, skal jeg komme med et par bemerkninger. Da

denne krydser "Berlin" kom til Trondhjem, var det første spørsmål, som vi maatte opkaste os, dette: hvad skal vi gjøre med denne? Vi hadde da bestemmelserne i Haageroverenskomsten at falde tilbake paa, og der heter det: "I nøitrale havner og paa nøitrale ankerpladser kan krigførende krigsskibe kun utbedre sine havarier i den utstrækning, hvori det er uomgjængelig nødvendig, forat de sikkert kan manøvrere." Her var altsaa spørsmålet, om dette skib kunde manøvrere. Det selv paastod, at det hadde kjedelskade og forskjellige andre skader paa forskjellige maate. Vi forela da det spørsmål for vor norske kommanderende admiral, som sa, at skibet har gaat med saa stor fart gjennom Trondhjemsfjorden, at det er absolut manøvreudygtig, og vi henholdt os da til vor admirals erklæring og gik ut fra, at det var manøvreudygtig. Skibet fik da valget mellem enten at gaa inden 24 timer eller at avvæbne. Skibet valgte som bekjendt det sidste. Dermed var det spørsmål avgjort. Jeg vil faa lov til at gjøre opmerksom paa, da forsvarsministeren ikke har nævnt det, at vi straks "Berlin" kom ind paa havnen, gav ordre til et av vore panserskibe om øieblikkelig at gaa op til Trondhjem, saa vi kunde ha magt forhaanden. Vi visste ikke saa nøiagtig, hvad det kunde utvikle sig til. Der kommer et skib, som har 4 - 500 bevæbnede mand ombord, og hvor der ogsaa er kanoner ombord. Vi hadde saaledes et panserskib liggende paa havnen i Trondhjem, saasnt det paa nogen maate lot sig gjøre. Derefter blev altsaa skibet desarmert paa den maate, som er nævnt av forsvarsministeren. Jeg vil her gjøre den bemerkning, at dette som her skulde ske, var noget nyt, og i alle de uendeligheter av dokumenter, som foreligger angaaende Haagerkonventionen, i forarbeider og alt hvad der foreligger, findes der ikke nogen bestemmelse om, hvorledes dette skal gjøres. Vi maatte derfor efter bedste evne utarbeide reglementer for, hvorledes desarmeringen og den slags ting skulde ske, og det blev da utarbeidet av forsvarsdepartementet og utenriksdepartementet i fællesskap, og efter det gik man frem. Skibet blev desarmert, og besætningen blev internert. Siden England er nævnt her, vil jeg si, at nogen dage, efterat det var skedd, kom den engelske minister til mig og sa, at han skulde paa sin regjerings vegne si, at de syntes, Norge hadde optraadt fuldstændig korrekt i den maate, man hadde gaat frem paa overfor skibet "Berlin". Nu er det saa, at disse folk, som er internert, er jo ikke krigsfanger, og derfor kan man jo tænke sig, at de ikke er blit saa strengt behandlet, som de vilde være blit, om de hadde været krigsfanger. Det er selvfølgelig beklagelig, at saa og saa mange er rømt, og som forsvarsministeren har oplyst, er man blit strengere og strengere i sin bevogtning. Saavidt jeg vet, er der fra 1ste januar og til dato bare rømt én mand foruten chefen. Jeg tror, det skal være korrekt efter de opplysninger, jeg har, og det viser, at man nu ialfald passer meget godt paa. Naturligvis da dette var kommet i

aviserne, at chefen var rømt, saa indfandt minister Findlay sig hos mig, og vi diskuterte dette. Jeg fortalte ham, hvorledes det var gaat for sig, og han saa den erklæring, som vedkommende chef hadde avgit. For ham stod det, sa han, saa, at det var ganske uberettiget av chefen at rømme, naar han hadde avgit en saadan erklæring. Han var fuldt opmerksom paa, at det ikke netop stod et æresord der. Men han syntes dog, at som gentleman skulde han ikke ha gjort det allikevel. Naturligvis mente den engelske minister, at det ikke var heldig, at de var rømt, men noget nærmere blev der ikke gaat ind paa det.

Mowinkel: Jeg bad om ordet i anledning av hr. Michelets uttalelse. Jeg synes, hr. Michelet tar svært tragisk paa denne sak. Vi lever vistnok i alvorlige tider, og ingen vil være mere end jeg enig med ham i, at vi skal se alvorlig paa den nuværende stilling. Men at puste denne affære med rømningen av disse officerer og mandskaper fra "Berlin" op paa den maate, som hr. Michelet gjør, det anser jeg ikke for nødvendig og ikke engang berettiget. Særlig synes jeg, at hans sterke og noksaa personlig formede anke mot general Spørck i Trondhjem var litet tiltalende. Den maate, hvorpaa hr. Michelet søkte at dra Spørck ind, var ikke smuk. Disse insinuationer likeoverfor Spørcks tilbøielighet til selskapelighet og behagelig adspredelse, til at søke selskapeleg samkvem o.s.v. var ikke smukke. Jeg har det indtrykk av hele denne affære, at general Spørck har trodd og ment, at han gjorde mere klokt og ret i at behandle de tyske officerer, som ikke er krigsfanger men ufrivillige gjester paa vor grund, som saadanne, behandle dem som vaabenbrødre og gentlemen. Spørck har kanskje vist for meget tillidsfuldhet. Han har ikke gjort ret i, efter hvad der nu har vist sig at foregaa, at behandle vore tyske gjester deroppe som gentlemen; for det tror jeg vi kan være enige i, at selv om ordet "skurkestrek" er for sterkt - jeg vet ikke, i hvad forbindelse det er faldt kommandanten i Trondhjem i munden, jeg vet ikke overhodet, om han har brukt det uttrykk, og jeg vet heller ikke, om det er berettiget at referere den uttalelse, selv om han i et øieblik kunde ha brukt den - men selv om betegnelsen skurkestrek er for sterk i denne forbindelse, saa tror jeg, vi kan ha ret til at si, at Spørck har tat feil i at behandle de tyske officerer som gentlemen, naar de kan gjøre, hvad de har gjort. Naar de, efterat vedkommende kommandant er rømt, fremdeles kan føre ham op paa listen som sykmeldt, saa er det et trick, som vistnok kan være fuldt berettiget likeoverfor en magt, med hvem man fører krig, men som neppe kan siges at være fuldt undskyldelig likeoverfor den magt, hvis gjester de er, og jeg tror, at naar de rømninger, som har fundet sted, ikke har vakt større protest fra Englands side, naar den engelske minister fuldt ut forstaar at bedømme denne hændelse med den rette begrænsning, saa bør ikke vi norske være dem, som bærer sten mot vore egne, fordi de har optraadt med lempe

likeoverfor en magts borgere, med hvilken vi lever i absolut venskap. Jeg tror tvertimot, at det har været politisk klokt og heldig, at man likeoverfor disse tyske borgere har gaat frem med stor forsiktighet, med stor lemfældighet og understreket, at vi ikke betragtet dem som krigsfanger. Jeg mener, dette har været politisk klokt; for der er nok av ting og omstændigheter, som i disse tider sætter ondt blod mellem Tyskland og Norge. Skulde vi likeoverfor de faa hundrede mand, som er kommet ind med "Berlin", ha anvendt internering i den slags fangeleire, hvori Holland er nødt til at internere de masser av tyske soldater, som kommer over paa den side av grænsen, saa tror jeg, vi hadde gjort overmaade uklokt. Jeg tror, at den smule rømning, som har fundet sted - la os si, den temmelig store procent rømning, som har fundet sted - er meget beklagelig, men at den har mindre betydning end den omstændighet, at den tyske presse skulde ha understreket, at vi hadde behandlet de folk, som var kommet ind til Trondhjem, paa en maate, som selv om vi hadde været berettiget til at behandle dem paa den maate, kunde ha sat ondt blod og kunde faat den tyske presse, som saa let tar til orde paa den maate, til at tale om, at det var under engelsk tryk, at vi behandlet de tyske ininternerte borgere strengt. Jeg tror, general Spørck har gjort ret i at behandle de tyske officerer som vaabenbrødre og gentlemen. Nu, da man ikke længer har den tillid, som han kanske i stor utstrækning har vist likeoverfor de tyske officerer - vaabenbrødre og gentlemen, som han mente, det var - nu faar man kanske, tvunget av nødvendigheten, gaa strengere frem, og nu kan man ogsaa bedre begrunde en strenghet. Men den mildhet, den lempning, den gjestevenlighet, som han har vist likeoverfor sine tyske kamerater, skulde ikke berettige norske borgere i en tid som denne til i pressen og i denne forsamling at bære sten mot kommandoen i Trondhjem. Det er min opfatning av denne sak. Jeg synes i det hele tat det, at vi er svært tilbøielige til, naar noget sker, da straks at føre vaaben mot vore egne, skjønt vi skulde være de nærmeste til at undskylde og forsvare vore egne, selv om vi i vore hjerter kunde mene, at de hadde gjort galt.

Ribsskog: Enhver i denne sal vil selvfølgelig være klar over, at der er en lang afstand mellem det at behandle disse folk paa den maate, som det er skedd inde i Hommelvik, og det at internere dem paa samme maate, som de gjør nede i Tyskland og Frankrige. Der er en lang afstand mellem de to ting. Der er mange mellemliggende stadier at vælge mellem, der, det vil enhver forstaa. Enhver vil ogsaa forstaa, at det er ikke ganske rigtig, naar det fremstilles av den sidste ærede taler som to alternativer - enten at behandle dem paa den maate, som er skedd i Hommelvik, eller paa den maate, som er skedd i Tyskland. Jeg skal ikke komme ind paa den side av saken - det er overflødig. Jeg vil bare peke paa, at det er et ganske stort apparat, som er sat igang her i landet - efter vore

forhold da - for at verne om neutraliteten, som det heter. Der er to tal nævnt i de sidste dage, som viser det. Det er nævnt, at paa mindre end ett aar har vi bevilget 60 millioner kroner til forsvaret, og det var nævnt av forsvarsministeren, at der var indkaldt 70000 mand. Det er et ikke ganske litet apparat, det, efter vore forhold. Jeg kjender ikke til, hvilke store opgaver der har været stillet dette neutralitetsvern, og hvorledes det har skilt sig fra dem; men jeg har som lægmand et indtrykk av de opgaver, som har været stillet til neutralitetsvernet i Trøndelagen, og jeg har litt føling av, hvorledes almenhetens opfatning er med hensyn til den maate, de er løst paa. Den første mindelse vi fik, var saken med "Brandenburg". Den kom ind, og der blev telefonert utover til fæstningen, at nu var skibet kommet. Der skulde de ikke ha anelse om det, før de fik besked fra Trondhjem! Nu det var saa - det var et ganske almindelig skib. Saa var det "Berlin", som er saa stort, at det fylder ut næsten i sundet derute, en vældig kolos, som kom ind med kjedelskade og bevæget sig meget langsomt. Men efter alt, hvad man vet, saa kjendte de ikke historien paa fæstningen, før de fik telefonbesked fra Trondhjem.

Saa siger hr. Mowinckel, at vi skulde behandle dem som vaabenbrødre. Ja, nu kan man ikke hefte sig ved det, som siges mand og mand imellem; men hvis der ligger litt til grund for det, som er sagt deroppe utover vinteren, saa har de moret sig over den behandling, de har faat ved mange anledninger disse folk. De har fundet det at være ganske fornøielig.

Med hensyn til det æresord, som skibschefen har avgitt, saa kan det vel være, at det blev tatt for godt fra først av; men jeg skjønner ikke, hvorledes man kunde ta det for godt fremdeles, efterat en tysk officer hadde git sit æresord paa, at han skulde bringe med sig ombord alle de mand, han førte med sig iland, og trods sit æresord lot en officer gaa. Efterat man hadde opdaget det, skjønner jeg ikke, hvorledes man fremdeles kunde finde den erklæring, som skibschefen hadde avgitt, saa betryggende, at man fremdeles stolte paa den. Men jeg skal heller ikke komme nærmere ind paa det. Jeg vil bare si, at almenheten vil stille den sak her sammen med en anden sak, som har vakt adskillig opsigt i det sidste, og det er den maate, underofficererne er behandlet paa. Dette med den masserømning, som har foregaat fra "Berlin", og disse meget strenge forholdsregler, som er blit tatt likeoverfor vore egne underofficerer, de to ting vil folk huske samtidig. I det ene tilfælde er der ikke anvendt synderlig stor strenghet, saa liten strenghet, at det visselig har vakt opsigt ogsaa utenfor landet, og en slik opsigt, at det er slet ikke sikkert, at vore myndigheter vil bli paaskjønnet efter fortjeneste, og saa er det behandlingen av vore egne underofficerer, en behandling, som vi ikke har hat sidestykke til før, og som mange synes er vel streng. De to ting vil folk huske og sette i forbindelse med hinanden.

Michelet: Ja, general Spørck er jo som bekjendt venstremand, og det var vel ikke da andet at vente, end at en slik partigjænger som hr. Mowinckel maatte aksle sit skind og ile ham til hjælp. Naar det er bebreidet mig, at jeg har tat noget for tragisk paa denne affære, saa er jeg sikker paa, at forsamlingen vil være enig med mig i, at den egner sig dog ikke ganske for operetten. Og jeg vil minde hr. Mowinckel om, at vi her har møte for lukkede døre, og da har dog vel hver av repræsentanterne ret til at tale noget mere aapent og noget friere, end man kanske ellers vilde ha gjort, om møtet hadde været holdt for aapne døre. I ett punkt møtes hr. Mowinckel og jeg, og det er forsaavidt som hr. Mowinckel ogsaa understreket, at brigadechefen deroppe har vist for megen tillidsfuldhet. Men naar hr. Mowinckel præciserer dette derhen, at tillidsfuldheten bestaar deri, at han har behandlet disse folk som gentlemen, da vil jeg apellere ikke bare til præsidenten, men til hele denne forsamling, hvem det er, som her har optraatt paa en uhøvisk og mindre korrekt maate. Jeg har ikke mere at si.

Sparre: Her er brugt mange haarde ord om de tyske sjøofficerers optræden. Det har været nævnt, at den ikke skulde være ganske gentlemanlike, og man har talt om, hvorvidt deres æresbegreper stod i overensstemmelse med, hvad vi i almindelighet har av den slags begreper osv. Jeg tror, man skal være noget overbærende og forsigtig, naar man taler om menneskers optræden, som er i den stilling som disse tyske officerer. Det er let nok for os, som sitter her i Stortinget ved vore pulte eller gaar omkring i korridorerne; men det kan være, at disse begreper stiller sig noget anderledes for folk, som er i den stilling, at deres land er inddrat i en dødelig kamp for tilværelsen og de selv henvist til at ligge internert paa et skib i Hommelvik. Det kan være, at det stiller sig noget anderledes for de mennesker, saa vi skal ikke være altfor strenge. Og jeg mener, der er et punkt her, som man bør ta med. Jeg har hørt, - jeg vet ikke, om det er sandt, derfor vil jeg faa lov at spørre forsvarsministeren, om han vil oplyse, om det er saa - at disse tyske sjøofficerer skulde uttrykkelig ha sagt, at de ikke hadde lov til at gi sit æresord. Den høieste krigsledelse, Der Kaiser, i Tyskland hadde forbudt dem at gi nogetsomhelst æresord. Hvis det er tilfældet, tør det ændre noget paa den strenge dom om de folks opførsel i det hele tat. Forøvrig vil jeg si, at jeg er enig i at vi behøver ikke at gjøre noget større nummer av denne sak og behøver ikke at overfalde hverandre for det, som er skedd deroppe. Jeg har ikke av det, som foreligger for os faat indtryk av, at der er skedd nogen forsømmelighet hverken av forsvarsdepartementet eller av distriktskommandoen deroppe. Har general Spørck været en gjæstfri mand og kanske behandlet disse folk mildere og venligere, end det er vanlig ved den slags anledninger, saa tror jeg sandelig

ikke, der er skedd nogen skade ved det. Jeg tror, der var skedd større skade, hvis der var gaat strengere tilverks mot disse folk.

Hagerup Bull: Der er kun et enkelt punkt, jeg gjerne vil faa præcisere. Den erklæring, som kommandant Pfundheller har avgitt er - som av statsraaden referert - i det punkt, hvorpaa det her kommer an - av saadan lydelse i oversættelse: "Det er selvforstaaelig, at jeg ikke vil foreta noget slags skridt, som staaar i strid med internationale regler og bestemmelser i Haagerkonventionen." - Noget æresord er der ikke git; men der er altsaa git en uttrykkelig erklæring av det indhold. Han har git sit ord paa, at saa og saa skal der forholdes, han skal ikke gjøre noget, som er i strid med Haagerkonventionens regler og bestemmelser. Men Haagerkonventionen indeholder ingen forskrifter, intet paabud om, at krigsfanger eller personer, som er internert paa dette vis, ikke skal rømme. De begaar ikke noget brudd paa Haagerkonventionen derved. Paa den anden side er det visselig alle slike personers mening, - jeg er ikke i tvil om, at det var kaptein Pfundhellers mening, at han hadde ogsaa under de forhold den pligt likeoverfor sit land at gjøre sit til, at han kunde komme i frihet. Jeg er ikke i nogen tvil om, at han følte sig forpligtet til, saasandt han kunde, at rømme tilbake til Tyskland. Hans erklæring indeholdt heller ikke nogen uttalelse om, at han ikke skulde gjøre det; ti som sagt, efter Haagerkonventionen hadde han ingen forpligtelse til at undlate at rømme. Det er mig derfor ganske uforstaaelig, at man kan si, at han ved dette flugtforsøk har gjort noget, som staaar i strid med enten norske eller andre nationers æresbegreper, og jeg vil nødig ha, at man her skal fremkomme med uimotsagte uttalelser, gaaende i den retning, at dette rømningsforsøk indicerer, at han eller hans like ikke er eller kan behandles som gentlemen. Hvis jeg har ret i denne opfatning av, hvad erklæringen indeholder, og hvis jeg har ret i min opfatning av, hvorledes Kapitän Pfundheller og hans fæller maa opfatte sit forhold, saa ligger deri ogsaa, at det er en mildest talt meget sterk naivitet, som gjør sig gjældende, naar man har kunnet opfatte denne erklæring som indeholdende en garanti mot at iverksætte rømningsforsøk. For mig staaar det ganske klart i hvert fald, at ingen, som læser denne erklæring, burde i den søke nogen sikkerhet for, at rømningsforsøk ikke vilde bli iverksat. Jeg tviler ikke paa, at det er blit opfattet i anden retning av vedkommende norske militære myndighet; men, som sagt, det er for mig ubegripelig, at man kunde forstaa det saaledes, og det er mig ogsaa uforstaaelig, at man kan si, at efter norske æresbegreper skulde der her være foretat noget, som man ikke maatte, ikke burde være forberedt paa.

Aavatsmark: Jeg vil i anledning av, hvad hr. Hagerup Bull sa angaaende denne erklæring, faa lov til at uttale,

at jeg legger hovedvegten paa, hvad ogsaa statsraaden fremholdt, at Kapitän zur See Pfundheller var sykmeldt. At man behandler en syk mand anderledes end en frisk mand, mener jeg er meget naturlig. Jeg har hørt fortalt, at den norske sjøofficer, som gik ombord paa "Berlin", efterat den var ankret op paa Trondhjems havn skal ha git en skildring av den sørgelige tilstand, hvori Kapitän zur See Pfundheller befandt sig. Han skal ha sagt, at Pfundheller var aldeles nedbrutt, at han næsten ikke var til at faa et ord av; han graat uavbrutt. At general Spørck da behandler en saadan mand anderledes, end man behandler en frisk mand, finder jeg er meget naturlig. Naar Pfundheller nød en mere hensynsfuld behandling paa grund av sin sygdom, saa er jeg enig med forsvarsministeren i, at hvis han vilde rømme, saa burde han ialfald først ha friskmeldt sig for at sette sig paa like fot med andre, og hvis der da ikke var blit truffet strengere forholdsregler mot ham og han da hadde rømt, saa hadde der ikke været noget at si paa det. Men at han rømmer, mens han er sykmeldt, det staar ialfald for mig som lidet korrekt. Jeg talte engang med den fungerende næstkommanderende ombord paa "Berlin". Det var kompagnier av mit regiment, som laa i Hommelvik en tid til bevogtning av "Berlin". Jeg hadde som regimentschef ikke noget med de forskjellige arrangements med hensyn til bevogtningen at gjøre; for det laa direkte under brigadechefen; jeg hadde faat uttrykkelig besked om, at alle bevogtningsarrangements henhørte direkte under distriktskommandoen. Jeg hadde kun at inspicere underbringelsen og hadde, som sagt, ikke noget med bevogtningen at gjøre. Men jeg traf der den fungerende næstkommanderende ombord, og da sa han til mig, at han syntes, de blev svært strengt bevogtet. Naar de eksempelvis skulde til tandlæge i byen, maatte de opgi en bestemt time og maatte reise med et bestemt tog og komme tilbake med et bestemt tog. Han sa, det blev forholdt ganske anderledes med et tysk skib, som laa interneret ved Buenos Aires. Besætningen var der internert paa en ø, og der kom hver dag ut til øen et skib, som tok halvdelen av besætningen ind til byen og gik med den tilbake om aftenen. Jeg sa ham, at jeg ikke hadde noget at gjøre med det; for det var distriktskommandochefen, som hadde med arrangementene av bevogtningen her; men jeg tilføiede dog, at jeg syntes, officererne burde gi sit æresord. Hertil svarede han: "Vi kan ikke gjøre det". Jeg spurte: "Hvorfor ikke?" - "Nei", sa han, "situationen kunde bli slik, at vi endnu kunde komme til at gjøre vort land tjenester, og hvis vi nu gir vort æresord, saa setter vi os selv ute av stand til at opfylde vor pligt mot vort fædreland. Vort æresord disponerer vi ikke selv over, keiseren maa i tilfælde først gi os tillatelse til at gi det; før saadan tilladelse er git, kan vi ikke gi vort æresord." Det er naturligvis beklagelig, at disse rømminger har fundet sted; men jeg tror, man har bedømt general Spørcks forhold her for strengt. Dette er jo forhold, som vi ikke har været oppe i før, og delvis

forhold, som ikke staar omtalt nogensteds i Haagerkonventionen, og da er det vanskelig at improvisere regler. Han hadde forsøgt at faa rulleblad utfylt for hele besætningen; men nei, der kom ingen rulleblad tilbake. Han gjorde gjentagne forsøk paa at faa nøiagtig opgave over besætningens størrelse m.v. men han mødte mange vanskeligheter og indvendinger, inden han fik besked. Jeg vil derfor si, jeg tror man skal være litt forsiktig med at dømme brigadeforsyningen for strengt under disse forhold.

Statsraad Holtfodt: Efter de uttalelser, som er faldt fra utenriksministeren og fra de øvrige herrer, kan jeg indskrænke mig til et par korte bemerkninger. Hr. Michelet hadde fæstet sig ved, at det var tyskerne selv, som hadde meldt de rømninger, som var foregaaet, at de altsaa med andre ord velvilligst hadde underrettet distriktschefen - saa opfattet jeg ham - om, at nu var der rømt saa og saa mange. Nei, da maa jeg ha læst op dokumenterne paa en maate, som har git anledning til misforstaaelse. Saken var, som jeg oplyste, at efterat det første rømningsforsøk var foretatt, begyndte man at træffe strengere forholdsregler. Man forlangte at faa indsendt en opgave over, hvorvidt den første styrkeliste, som distriktskommandoen hadde faat, fremdeles var gyldig, og det var her altsaa, at den tyske stedfortrædende skibschef trænerte og trænerte saken uten at ville gi noget bestemt svar, saa at man stod like paa kanten av at maatte bruke magt likeoverfor dette fartøi for at faa ham til at svare. Da blev det altsaa ordnet saaledes, at den fortegnelse over mandskap og besætning ombord, som oprindelig var indlevert, blev trykt av distriktskommandoen og oversendt til skibschefen med forlangende om, at der skulde udtrykkelig opgives, hvem det var av disse, som ikke nu var tilstede.

Med hensyn til det som blev anført av hr. Michelet om, at der fra distriktskommandoens side ikke var vist fornødent alvor i denne sak, - og det blev da sat i forbindelse med den maate, hvorpaa disse officerer blev behandlet i social henseende naar de færdedes omkring i Trondhjem, - saa er der allerede fra andet hold pekt paa, at denne besætning kan ikke behandles som krigsfanger. Det er jo det, at de ikke er krigsfanger, som gjør forholdet saa vanskelig. De har anledning til og krav paa at faa bevæge sig med en større frihet og under større hensyntagen end i en krigsfangeleir. Den sammenligning, som der er trukket, passer derfor ikke med den opfatning, som jeg ialfald har faat efter de konferanser, jeg har hat med jurister og med utenriksministeriet om denne sak.

Angaaende hvad der er uttalt om opfatningen av det tyske æresord, medgir jeg, at der kan procederes paa det, som blev uttalt av hr. Hagerup Bull angaaende den erklæring, som er avgit av hr. Pfundheller, men hvad der efter mit skjøn ikke kan procederes paa, det er, at, saavidt vi kan skjønne da, - vi kan ikke konstatere de

retslige former, men saavidt vi kan skjønne - det æresord, som er git av den officer, som har ført kommandoen over disse folk, som har faat lov til at motionere i land av sundhedshensyn, det er brudt, og det var nærmest i tilknytning til det, at jeg kom med den bemerkning, at kanskje opfatningen av hvad der er æresord er noget forskjellig i Norge og i Tyskland.

Med hensyn til hr. Ribsskogs bemerkning om, at man faar et trist indtryk - eller noget lignende - av den maate hvorpaa vort neutralitetsvern har virket, vil jeg si, at det er saa langt fra, at vort neutralitetsvern har virket utilfredsstillende, at det jo har virket saa tilfredsstillende, at vort land idag befinner sig i den grad i ro, at man i mange tilfælder rent glemmer, at der er krig rundt omkring os. Et bedre vagthold kan man da ikke forlange! Jeg vil angaaende hr. Ribsskogs uttalelser si, at de i flere retninger er mere preusisk-militaristiske, kan jeg si, end den maalestok jeg lægger paa disse ting.

Med hensyn til hr. Sparres spørsmål, saa er det rigtig, at disse officerer har meddelt, at det kun er Keiseren, som kan tillate dem at gi sit æresord, men det var ikke saa, at de hadde faat noget forbud mot at gi det. De meddelte som sagt, at det kun var Keiseren, som kunde tillate dem at gi sit æresord paa ikke at vende tilbake til Tyskland.

Jeg kan slutte med helt ut at henholde mig til, hvad hr. Mowinckel uttalte om, at vi skulde forsøke her i landet, - for at støtte vore egne militære chefer, som sandelig paa saa mange maater trenger støtte efter den lange fredsperiode vi har hat - at bli enige om, ikke at lægge en saa streng maalestok paa dem og en saa mild maalestok paa andre, som efter vor opfatning kanskje ikke behøver en saa mild bedømmelse. Det er jo saa, at det vilde være heldig, om vi kunde tænke internationalt; men jeg vil si, at jeg for mit vedkommende sætter overordentlig megen pris paa, at man saa langt som mulig gjør den norske opfatning gjældende. Jeg og alle Nordmænd vil ved nærmere eftertanke først og fremst bestræbe sig paa at være Nordmænd, og vi har ogsaa lov til at ha en bestemt opfatning av, hvad der er æresbegreber. Den kan skille sig fra den tyske, men jeg tror den nærmer sig nok saa meget den engelske opfatning, den opfatning av æresbegreber, som jeg har.

Michelet: Den ærede statsraad gjentok en uttalelse, som faldt fra ham første gang, han hadde ordet, nemlig den, at det "synes" her at være brudt æresord, idet folk "synes" at være rømt under øvelser i land. Jeg vil imidlertid si, at den ærede statsraad ikke har irettelagt noget materiale for, at det forholder sig saa. Han har ikke dokumentert, at det er under øvelser i land, disse folk er rømt. De kan meget vel, saavidt jeg forstaar, være rømt, mens de var enten i fangeleiren eller ombord i skibet. Skibskontrollen eller skibsvagten blev, efter hvad der er

mig meddelt fra ganske paalidelig hold - jeg synes, jeg bør si det, for det vil kanskje forklare noget, - utført av en motorbaat, som stønnet og puffet og stønnet slik, at man kunde høre den i miles avstand, før den kom. Man vet, at klapperslangen er utstyret med nogen ringler paa halen, forat den riktig skal varsle, naar den kommer. Hr. Aavatsmark erklærte, - og jeg synes det var vel værd at legge merke til, - at disse folk til ham hadde uttalt, at de ikke kunde gi sit æresord, fordi de mente, at de endnu kunde gjøre sit land tjenester. Det er et memento, som jeg synes, man skulde være opmerksom paa.

Kjærnepunktet i hele denne sak er i mine øine det, at kan ikke vort nøytralitetsvern fylde denne lille oppgave her, hvad kan det fylde? Og naar hr. Aavatsmark undskylder brigadechefen deroppe med, at han ikke hadde været oppe i saadant noget før, saa spør jeg: Er dette officers tale? Har hr. Aavatsmark eller har brigadechefen i Trondhjem været i krig før? Og hvis vi skulde komme i krig, og de gjorde dumheter, skulde de da kanskje undskyldes med, at vi jo ikke har været i krig før, og at det er en oppgave, som de ikke har været stillet overfor? Jeg synes, dette er en eiendommelig tale av en norsk officer.

Buen: Jeg vil ikke som enkelte tidligere talere bringe det spor av politiske momenter ind i denne sak. Men naar hr. Michelet spør, hvad vi i det hele skal tro om nøytralitetsvernet, naar det ikke kan greie denne lille affære, og naar han sier, at det er kjærnepunktet i denne sak, vil jeg si, at han forsaavidt har ret i det. Jeg tror, vi kan utdra den lære av disse foreteelser, at nøytralitetsvernet gjør sin største nytte ved at bli anvendt i mindst mulig utstrækning. For vi kan ikke staa op og være karer for vor hat i militær henseende. Det tænker jeg, vi faar indrømme. Og naar forsvarsministeren gav det utseende av, at det er nøytralitetsvernet, som har skaffet os den heldige situation, at vi hittil ikke har merket nogen direkte indflydelse av krigen, og at vi har staa helt utenfor de krigerske forviklinger - ja, da vil jeg nok si, at det er en forutsætning, som jeg tror er vel dristig. Jeg tror ikke, vi bør gi os av med at indbilde os, at det er vort nøytralitetsvern eller vore militære foranstaltninger, som har hat nogen indflydelse paa, hvorvidt vi skulde komme med i krigen eller ikke.

Det kunde være mange ting at si om forholdene deroppe i Trondhjem; men jeg skal ikke komme ind paa dem. Jeg vil bare avlægge min pligtskyldige tak til hr. Michelet for den specielle interesse, som han gjentagne ganger viste overfor det blad, som han kaldte mit organ. Jeg vet ikke, om det var paa grund av saa inderlige følelser; men jeg vil si til hr. Michelet, at han ialfald faar tilgi det organ, at det var i høi grad korrekt i sine opplysninger. Det syntes at være en bitter tone under det, hr. Michelet sa. Jeg forstaar saa godt hr. Michelets aandelige situation; jeg forstaar saa godt, at han er litt bitter,

naar han skal tale om de ting. Men jeg haaper ialfald, hr. Michelet er av den mening, at han bør gi keiseren, hvad keiserens er, og "Ny Tid", hvad "Ny Tid"s er.

Thallaug: Det later til at være bragt paa det rene, at det bare er den tyske keiser, som kan tillate tyske officerer at gi sit æresord paa ikke at ville vende tilbake til Tyskland. Spørsmålet er da, synes det mig: Kjendte hr. general Spørck til dette? Kjendte han til det, synes der at skulle ha været en dobbelt opfordring for ham til at iagttatte den allerstørste forsigtighet, og han burde ikke da godkjendt en slik erklæring som den, der er fremlagt fra den tyske kommandant. - Imidlertid vil jeg ikke undlate at komme med den uttalelse, at som saken er forløpen, spesielt efter utenriksministerens uttalelser om, at de engelske myndigheter ikke har lagt nogen større vekt paa affæren, bør man ikke her i Norge gjøre nogen større sak ut av den, end der allerede har fundet sted. Man bør la saken bero med det, som hittil har tildrat sig og ta lærdom av det til at vise desto større forsigtighet for fremtiden.

Præsidenten: De ingen yderligere har forlangt ordet, erklæres denne debat for avsluttet. - Utenriksministeren har anmodet om at maatte faa gi endel opplysninger.

Utenriksminister Ihlen: Da jeg for nogle maaneder siden gav Stortingets medlemmer endel opplysninger i et hemmelig møte, blev jeg av en æret representant spurgt om, hvorvidt der var utsigt til, at Norge vilde bli inddrat i den store krig, som nu paagaar. Jeg svarte dengang, som jeg maa svare idag, at ikke noget menneske kan være spaamand om det. Men jeg pekte dengang paa, at paa det omraade, som spesielt angaar os, nemlig den økonomiske kamps omraade, blev nettet trukket sterkere og sterkere sammen om os. Og jeg har den samme følelse idag. Jeg vil benytte denne leilighet til at peke paa endel forhold vedkommende de krigførende magter, og da spesielt vedkommende de to, som for os spiller den største rolle, nemlig England og Tyskland. Jeg antar, at Stortingets medlemmer vil ha set, at der i de sidste dager i tyske aviser er fremkommet paastande om, at Norge bøier sig for England, at man her finder sig i alt mulig, som England gjør, og at her vises undfaldenhet og svakhet. Jeg skal da først tale litt om forholdet til England. Tidlig ihøst begyndte jo England at visitere vore skibe. Det hadde det ret til, og der har aldrig været protestert mot det. Det tok vore skibe ind til Kirkwall og tildels til andre byer. Der blev foretat visitationer og undersøkelser, og det begyndte at bli noksaa lange ophold. I en note av 15de oktober skrev imidlertid den engelske regjering: "Den engelske regjering ønsker, saavidt mulig, at undgaa vanskeligheter for skibe, som fører bona-fide-ladninger til nøytrale lande.

Skibe, som fører varer, for hvilke der er eksportforbud i Norge, vil ikke bli holdt tilbake, efter at deres

papirer er undersøkt i en havn." Og saa nævnes det, at man kunde gaa ind til forskjellige havne. Dette hørtes jo meget rimelig ut. Men denne praksis, som England førte, stemte ikke med disse velvillige. Vi hadde høsten utover mange og store vanskeligheter med skibe, som blev tat ind til engelsk havn, og som der blev undersøkt og efter vor mening holdt der ganske urimelig længe. Dette varte hele høsten utover, og forholdene blev vanskeligere og vanskeligere for vor skibsfart. Vi sendte da fra utenriksdepartementet under 7de januar et telegram til vor minister i London, saalydende: "Meddel britiske regjering følgende den maate hvorpaa Romsdal behandles i England" - det var et skib, som da laa i England og blev liggende der 6 ukers tid for at bli visitert, og som maatte losse der - "gjør det for Amerikalinjen omtrent umulig at faa fragtet fartøier til at føre linjens varer fra Amerika til Norge. Rederne ønsker ikke utsætte sine skibe for saadanne tilbakeholdelser men foretrækker anbringe dem i anden fart. Amerikalinjen har hittil besørget det væsentlige av Norges tilførsel av levnedsmidler under krigen Brødprisen er i sidste dage steget i Kristiania, hvilket tilskrives Romsdals tilbakeholdelse i uker Linjen stiller nu i utsigt at refusere enhver transport av olje idet linjen ikke vil kunne opretholdes hvis forholdene i England ikke bedres. Planmæssig linjedrift umuliggjøres nu. De høie fragter levner ingen fortjeneste idet de opveies av utgifterne ved tilbakeholdelse England Linjen gjør i egen interesse sit yderste for at forebygge misbruk Den har intet kjendskap hat til Urban Koerners paastaaede hensigter og forhold. Oljeladninger negocieres regelmæssig gjennem saadanne internationale mellemmænd. Ihvertfald har jo britiske regjering den norske regjerings garanti at holde sig til nemlig at oljen ikke skal bli gjenutført. Denne garanti i forbindelse med norske utførselsforbud bør ikke kunne sættes ut av betragtning Romsdals aluminium er ledsaget av certifikater utfærdiget av Norges minister Washington efter bemyndigelse fra norske regjering indeholdende garanti mot reeksport. Saadan bemyndigelse til Washington gives kun efterat regjeringen omhyggelig har undersøkt alle forhold med hensyn metallens paatænkte forbruk og skaffet sig motgaranti fra vedkommende importører Henstil britiske regjering endnu engang overveie de alvorlige følger av de britiske myndigheters stilling overfor Amerikalinjen."

Jeg nævner her spesielt Amerikalinjens skibe, da det jo er den linje, der har været talt om i tyske aviser, at den spesielt skulde ha bøiet sig. Saadan var forholdet i januar maaned, og der var stadig for hvert skib, kan jeg si, vanskeligheter og en uendelighet av telegrammer om disse varepartier i disse skibe. Disse vanskeligheter gjorde, at linjens direktør, hr. Henriksen, reiste over til England i slutten av januar og der traf et arrangement med de britiske myndigheter. Jeg vil her gjøre opmerksom paa, at det arrangement, som da blev truffet, var et ganske privat arrangement, av den private Amerikalinje;

utenriksdepartementet hadde intet med det, jeg visste sogar ikke, at hr. Henriksen var reist, jeg hørte det bare, da han var kommet tilbake, at der var truffet et arrangement, som gik ut paa, at for fremtiden skulde Amerikalinjens dampskibe faa gaa fra New York til Bergen uten at bli tat op paa veien, hverken i den ene eller den anden retning. Saa gik det forholdsvis bra. Vi hørte ikke noget om det i utenriksdepartementet, og naar vi ikke hører noget, gaar det i almindelighet bra. Men saa hændte det her like før paaske, at jeg fik henvendelse fra nogen firmaer dels her i Kristiania og dels ogsaa fra nogen store svenske firmaer, som meddelte mig, at de ikke fik sine varer utlevert fra Amerikalinjen, uagtet de hadde sine konnossementer i orden. Jeg skal her bemerke, at vi gjennemfører den regel, at er det et utenlandsk firma, f.eks. i Sverige, som har gjennemgangskonnossement, og det uttrykkelig staar i konnossementet, at det skal til den og den mand i Sverige, gaar varerne fri for eksportforbudene her i landet, saa at disse folk, som har rene og greie konnossementer, faar sine varer utlevert, likesom de folk her i Kristiania, som har rene konnossementer, skal faa sine varer utlevert. Disse folk sa, at det var den engelske minister her, som hindret Amerikalinjen i at levere ut de varer, som de hadde konnossement paa. Da dette blev meddelt mig, kunde jeg ikke gjøre andet end at henvende mig til Amerikalinjen og si, at under de omstændigheter maatte jeg ha greie paa, hvad det var for overenskomst, den hadde gjort med England, og jeg fik saa vite, hvad der var gjort. Det hadde foregaat paa den maate, at hr. Henriksen hadde været i utenriksdepartementet i England og talt med forskjellige herrer. De hadde diskutert disse spørsmaal, men der var ikke blit gjort nogen egentlig kontrakt, ikke noget undertegnet; men det blev gjort som saa ofte i England: vedkommende departement skrev til hr. Henriksen: vi har altsaa talt om disse ting, og vi har tænkt os, at det kunde gjøres saadan og saadan. Det springende punkt i dette memorandum det var, at mistænkelige varer skulde Amerikalinjen tilbakeholde. Men saa var der ingensomhelst definition av, hvad der skulde være mistænkelige varer, og det var jo svakheten i dette arrangement. Hr. Henriksen fortalte mig, at da han snakket om dette i England, var det hans mening, at hvis der var noget fusk og fanteri, vilde man holde varerne tilbake. Det kunde være meget berettiget. Men saa viste det sig, at den engelske minister her i Kristiania benyttet denne overenskomst paa en anden maate. Jeg synes, jeg maa fortælle dette her, da det er det, der sigtes til i de tyske aviser. Det, som det dreiet sig om her umiddelbart før paaske, var et stort parti lær, dels bestemt til Kristiania og dels til Sverige, og der var av den engelske minister gjort vanskeligheter like overfor Amerikalinjen med hensyn til dette. Da jeg fik dette paa det rene, sa jeg uten videre til Amerikalinjen: vi har intet andet at gjøre end at utlevere varerne, det gaar ikke an, at den engelske

minister sitter her og bestemmer, enten man skal levere ut varer eller ikke. Der blev svaret, at da ryker hele ordningen mellem Amerikalinjen og England. Det gaar allikevel ikke an, svarte jeg, for hvis man skal ha en saadan ordning, at det litt efter litt utvikler sig derhen, at den engelske minister eller hans folk skal sitte her i Kristiania og avgjøre, hvilke varer skal utleveres og hvilke ikke, saa er det en krænkelse av norsk suverænitet, som vi ikke kan finde os i. Der blev svaret, at da vil vore skibe atter bli tat ind til Kirkwall eller en anden havn, hvor de vil bli paaført enorme utgifter. Men sa jeg, vi kan ikke finde os i, at Kirkwall blir henlagt til Kristiania. Og man maa ogsaa huske paa, at skulde et saadant arrangement finde sted, vil jo de folk, hvis varer blir negtet utleveret, bli staaende ganske retløs. Bli varerne tat og stanset i England, saa kommer de for prisedomstol, og man kan procedere sig til sin ret; men ved dette arrangement som er paabegyndt her i Kristiania, faar man ingen ret. Og linjen var ganske enig i, at saaledes som det utviklet sig dette, kunde deres arrangement ikke brukes. Alle varer blev straks utleveret og dermed var det arrangement forbi, som linjen hadde hat. Som sagt, saa længe dette arrangement kunne gjøres paa den maate, at hvor der virkelig var fusk og fanteri saa blev varerne holdt tilbake, da kunde det norske utenriksdepartement ikke blande sig ind i det, men naar det kom til det, at man ikke vilde levere almindelige varer til anseede firmaer gik det ikke an, at det gik videre paa den maate. Hadde vi villet gaa med paa det arrangement var det blevet billigere, vi kunde sparet penge; men vi maa huske paa, at det er noget som er mere end penge ogsaa. Saa hadde vi efterat det arrangement var ophævet store vanskeligheter baade med hensyn til Amerikalinjens baate og forskjellige andre baate, som er blevet stanset i England; og jeg vil aapent si, at jeg synes England har her optraadt temmelig brutalt likeoverfor disse dampskibsselskaper. Jeg vil ikke opholde Stortingets tid for længe, jeg vil bare læse op et telegram, som jeg for et par dage siden, den 20de april, fandt mig foranlediget til at sende til vor minister i London. "Norske Amerikalinje her har fra sin repræsentant Mathiessen et compani Newcastle mottat følgende telegram according present intimation from customs Romsdalsfjord must discharge following 10/20 barrels lubricating oil after poops 65 barrels tannic extract bottom number three 150 cases meat 125 cases meat 1350 cases lard and compounds 100 cases bacon bottom number one Amerikalinjen oplyser i den anledning at Romsdalsfjord har ombord 85 barrels lubricating oil consignert til G. F. Krogh Kristiania som vil levere dem til kunder i Norge og ikke for export til noget andet land. Videre antagelig paa Romsdalsfjord 15 fate lubricating oil consignert til Holger Fischer Kristiania for regning av J. S. Cock Kristiania, likeledes kun til bruk i Norge videre paa Romsdal 150 kasser kjøtt mottager P. Buch et compani og for

Christensen et Thøgersen 125 kasser kjøt 500 fater lard 700 tierces lard 250 tierces compound og 150 kasser flesk. Alle disse varer er eksportforbudt i Norge. Alle tyske andragender om eksporttilladelse for saadanne varer komme fra Amerika til Norge har i længere tid undtagelsesfrit været avslaaet. Meddel britiske regjering ovenstaaende samt at om Romsdalsfjord nu tillates gaa til Norge med disse varer vil regjeringen ikke gi dispensation til utførsel av noget av disse partier til noget land. Meddel britiske regjering at norske regjering meget beklager at kobber og aluminium bestemt for C. O. Nielsen Kristiania fra Henrik er bragt i prizecourt uagtet utførselsforbud som overholdes med yderste strengt og uagtet regjeringen gjennom legationen Washington uttrykkelig hadde garanteret mot disse varers reexport. Ianledning av sidste tids række tilbageholdelse av norske skibe i Storbritannien vil regjeringen overfor britiske regjering bemerke, at regjeringen ikke skjønner at den har nogen sikkerhet for sin skibsfart og handel som vederlag for sine talrike eksportforbud, som stadig kompletteres for at forebygge omgaaelser og for de store anstrengelser regjeringen stadig gjør for fra sin side at indta en korrekt holdning. Der blev i sin tid av britiske regjering git tilsagn om kulant og expedit visitation av de norske skibe. Nu gaaes der frem mot disse paa en rigorøs maate som aldrig tidligere tiltrods for den holdning som den norske regjering og norske rederier indtar. Rederne faar enten ingen eller saa sen eller ufuldstændig besked om grunden til tilbageholdelse, at de ikke faar anledning vareta sine interesser ved fremlæggelse oplysninger. Til belysning av hvorledes norske redere optræden bedømmes andetsteds kan De nævne at der fra tysk pressehold endog er fremsat den spottende beskyldning mot norske Amerikalinje at den ikke er norsk men britisk linje". Det var altsaa for nogen faa dage siden. Vi er fra tysk side blevet beskyldt for, at vi finder os i alt mulig hvad England gjør. Jeg haaber, at disse telegrammer jeg har læst op, viser, at det er ikke netop paa den maate det norske utenriksdepartement optrær. Men hvad er det tyskerne har at klage over? Jo for øieblikket er det noget de har at klage over. Her i Kristiania kommer en masse matvarer specielt hvad vi kalder lard. Det er forskjellige sorter lard, men det meste av dette er vist smult, som Tyskland bruker paa brødet. Det er sendt tildels med den nøitrale Amerikalinje, og som mottagere staar folk i Kristiania eller det er et navn, som heller ikke findes i Kristiania. Der staar Hr. N.N. Kristiania, og naar det kommer til stykket findes ikke det navn, men pludselig optrær en tysker eller en danske med konnossement og sier: "Varerne er mine, vær saa god, jeg skal ha det til Tyskland". Nu er det eksportforbud paa disse varer, og saa kræves det av den norske regjering, at den skal uten videre gi eksporttilladelse. Jeg vil si en ting og det er, at denne transit specielt av disse matvarer gjennom Norge til Tyskland kan vi ikke dispensere for. Vi maa huske paa, at

vi kan ikke la denne transit gaa paa denne maate, at det kommer med nøitral linje til et nøitralt land, og saa opgives det pludselig, at det er tyske varer - jeg har talt med flere om det, det kan hände at varer i New York er kjøpt av norske mænd eller danske, men paa veien over Atlanterhavet skifter de eier og er nu blevet tysk eiendom. Jeg vet at der er varer her, som tilhører Berlin og andre byer i Tyskland, og jeg beklager meget, at vi kan ikke la disse byer faa, hvad de skal ha. Vi kan simpelthen ikke tillate den transittrafik, og gjør vi det, vil vor tilførsel vestenfra absolut bli stoppet av England - derom er der ikke tvil - og saa faar vi ha valget: Vil vi la det ene gaa, eller vil vi la det andet gaa? Jeg har altsaa den bestemte opfatning, at vi er nødt til at sige: Desværre, dette kan vi ikke tillate, vi kan ikke gi dispensationer for dette, saa gjerne vi vil. Det er store partier. Formentlig er der bare lard her for to millioner kroner, efter hvad der er mig oplyst, saa det gjælder ganske store beløp. De vil gjerne ha det i Tyskland; men som forholdene er, finder jeg ikke, at vi kan gaa med paa det. Dette er imidlertid tyskerne meget støtt over, og den tyske minister har bombardert mig med brever, og hvor mange ganger han har været hos mig, vet jeg ikke; men det er en utallighet av ganger, og han vil gjerne skildre dette slik, at det er en svakhet like overfor England. Man maa ogsaa huske paa, at skal man handle med suveränitet, faar det være Norge selv og den norske regjering, som faar bestemme om der skal gives dispensation fra de herskende utførselsforbud. Som sagt, al denne transit med de mere eller mindre ukjendte navne har vi ikke anledning til at la gaa; men vi har jo en ganske betydelig handel med Tyskland allikevel. Jeg vil nævne, at vi jo forsyner Tyskland med fiskevarer, med hermetik og med kalksalpeter. Og jeg vil nævne en anden ting, som vi forsyner Tyskland med i en betydelig utstrækning, det er svovlkis, og svovlkis spiller en betydelig rolle for Tyskland netop nu. Jeg tror, at der fra Norge til Tyskland er sendt noget saadant som 3000 tons svovlkis om maaneden. Det er nu steget, saa der i februar maaned er sendt 25000 tons. Svovlkis indeholder over 40 % svovl, saa kan enhver regne ut, hvilken stor svovltilførsel dette er for Tyskland. Vi eksporterer fremdeles det kobber, nikkel og aluminium, som vi selv fabrikerer, og størsteparten av det gaar til Tyskland. Vi sender altsaa til Tyskland en række av vore produkter, og Tyskland maa jo ogsaa igrunden erkjende, at de faar meget fra os. De har derfor ogsaa stillet sig paa mange maater imødekommende - jeg vil indrømme det - med dispensationer. I Tyskland er det jo ordnet saadan, at der er eksportforbud omtrent for alle varer, vi behøver, for sukker, jernplater, mediciner og farver. For alle disse ting, vi saa høilig trenger, maa der dispensationstilladelse til. Vi har nu til Berlin sendt omtrent 1800 andragender om dispensation. De er i stor utstrækning blit imødekommet, og jeg vil sige, at jeg beklager, at jeg like overfor den herværende tyske

gesandt, grev von Oberndorff, ikke kan indrømme disse hans krav om at faa utføre al denne larden. For en tre ukers tid siden hadde den tyske regjering begyndt at sende dispensationstilladelserne hit til Oberndorff, forat han ved hjælp av dem skulde tiltvinge sig norsk utførsel. Det blev stoppet efter en 14 dages tid. Oberndorff syntes ikke, han fik nok; men jeg la da frem for ham fortegnelsen over norske varer til Tyskland og efter det leverte han ut alle dispensationstilladelser, han hadde faat fra Berlin. Det var for omtrent 3 millioner kroner. Det var en masse jernplater, jerntraad og forskjellig andet, saa det var en noksaa stor historie. Og saa blev vi enige om, at vi ikke skulde bruke den fremgangsmaate; vi skulde prøve bare at skaffe hverandre saa mange varer som mulig, paa det punkt staar vi nu. Men i de aller sidste dage er de atter begyndt at komme igjen med dette do ut des princippet. Jeg peker paa dette for at vise, at det er ikke min mening at optræde ubehagelig eller vanskelig for Tyskland paa nogen maate; men den store transit kan vi ikke med vor bedste vilje la gaa. Da der nu har været saa mange vanskeligheter med England og ogsaa er det for øieblikket, har man ogsaa tænkt paa, om der ikke kunde være nogen anden maate at ordne sig paa med England, og man har da nævnt, at man kunde gjøre det som i Holland. Der er det dannet en stor trust, til hvilken konnossementerne for oversøiske kontrabandeverer utstedes, og vi har denslags ting under overveielse. Det er mulig, at der kan findes en ordning, og det vil jo i det hele bero paa, hvorledes nu England vil optræde like overfor disse forstillinger, vi har gjort, og som vi visst kommer til at gjøre angaaende dette, som holdes tilbake. Der er store vanskeligheter og store utgifter forbundet med dette, som nu foregaar, at disse skibe holdes tilbake i England; men jeg tror, at det, som har været gjort, er rigtig, og at vi heller faar ta disse utgifter, indtil vi kan faa en ordning, som helt ut stemmer med landets suverænitet. Men det stemmer ikke helt med landets suverænitet, at den engelske minister skal sitte i Kristiania og ha avgjørende myndighet med hensyn til, om en mand kan faa sine varer eller ikke.

Jeg vil til slutning nævne en sak, som jo har adskillig interesse. Som herrerne vet, blev et norsk dampskib, "Belridge", torpedert - vi maa vel gaa ut fra, at det var en torpedo - i England for nogen tid siden. Der blev straks holdt sjøforklaring, skibet blev sat i dok, der blev foretat undersøkelser og avgit erklæringer, og efter hvert som vi har faat disse erklæringer, har vi sendt dem til vor minister i Berlin, forat han underhaanden skulde gjøre de tyske myndigheter bekjendt med opplysningerne, eftersom de kom. I den anledning har jeg faat flere telegrammer fra Ditten. Jeg skal faa lov til at læse op et her, som jeg fik iforgaars, som er datert den 19de april. Jeg skal gjøre oppmerksom paa, at da det var avsendt, saa var den sakkyndige erklæring, som er avgit her i Norge, endnu ikke kommet til Berlin; det har tat

tid, at faa den oversat, saa den er endnu ikke fremkommet til Berlin. Vi har faat følgende telegram: "Den keiserlige regjering meddeler mig mundtlig: Efter meddelelse fra den tyske admiralstab fremgaar det ikke av meldingerne fra de tyske undervandsbaater, at nogen av dem har angrepet den norske damper "Belridge". Under disse omstændigheter kan efter den tyske regjerings opfatning det hertil meddelte bevismateriale alene ikke levere avgjørende bevis, det vilde derfor være ønskelig for den tyske regjering til fuldstændiggjørelse av undersøkelsen snarest mulig at erholde de ombord i "Belridge" angivelig forefundne torpedosprængstykker saavel som beedigede vidneutsagn om identiteten av dem, for at disse stykker kan bli undersøkt av den tyske admiralstab. Den hensigt at angripe et norsk handelsskib har selvfølgelig ligget den tyske regjering saavel som de tyske marine stridskræfter helt fjernt. Skulde resultatet av undersøkelsen som hurtigst vil bli tilendebragt blive at "Belridge" virkelig er blit torpedert av en tysk undervandsbaat, vil den tyske regjering ikke nøle med at uttale sin beklagelse overfor den norske regjering i anledning av det forefaldne og yde skadeserstatning. Skulde der forbli en meningsforskjel mellem den tyske og den norske regjering om resultatet av undersøkelsen, vilde den tyske regjering være enig i at lade det faktiske spørsmåal opklare ved en international undersøkelseskommission overensstemmende med tit. 3 i Haageroverenskomsten til fredelig bilæggelse av internationale stridigheter." Det forslag, som her gjøres, er jo et, som vi selvfølgelig kan motta med al mulig honnør. Og vi kommer nu til at sende ned til Tyskland disse stykker, som har været saa meget omtalt, og saa faar vi se, hvad resultat, de kommer til. Jeg synes, det er en meget honorabel fremgangsmaate, den tyske regjering i denne sak viser.

Michelet: Jeg haaber, at præsidenten ikke vil opfatte det som noget slags vigtigmakeri, naar jeg tillater mig at begjære ordet efter utenriksministerens uttalelser. Jeg er saa fuldt klar over, at mine ord ikke betyr noget mere end nogensomhelst anden mands i denne forsamling, og at de, sammenlignet med utenriksministerens uttalelser, har meget lidet at sige. Med den opfatning, jeg imidlertid har av vor stilling, saa er det noget saa nær en samvittighetssak for mig at fremholde den. Og jeg vil da sige, at jeg oppfatter stillingen som at være saa alvorlig og saa vanskelig som vel mulig er, og jeg skulde ønske, at denne forsamling vilde vie disse spørsmåal noget mere opmerksomhet, end jeg har indtryk av, at den virkelig gjør. De, som følger noget med i svenske og tyske aviser, vil faa indtryk av, at man tildels der viser os en mangel paa tillid og en mistro, som ikke alene er krænkende, men som kan bli direkte farlig - vi har jo allesammen historien om ulven og lammet i erindring. Det vil visselig ikke falde nogen i denne forsamling ind at berede

utenriksministerens nogensomhelst slags vanskeligheter; men det er en ting, som jeg vil henlede hans oppmerksomhet paa, og det er, hvorvidt de meddelelser, som kommer og utsendes tildels gjennom norsk telegrambureau, er heldige og bør publiceres i den utstrækning som de gjør. Jeg tænker specielt paa den seneste meddelelse - artikkelen fra "Kölnische Zeitung". Der svirrer en jo i denne tid saa mange rygter om ørene, og jeg skal saavist ikke bringe alle disse tiltorvs. Der er imidlertid en ting, som jeg vil faa lov til at spørge utenriksministeren om, dels fordi, det er fra et saa kompetent hold, den er sagt mig, og fordi vedkommende direkte har anmodet mig om at bringe den frem her, og jeg finder, det vil være det rigtige at bringe den frem i forsamlingen, saa forsamlingen kan bli bekjent med den, istedenfor underhaanden at diskutere den med den ærede utenriksminister. Det er sagt, at der fra en fremmed magts side, og til og med fra de autoriteter, som skulde repræsentere denne fremmede magt, har været gjort forsøk paa at anstifte streik blandt de havne- og lossearbeidere borte i Bergen, som skulde betjene de engelske fartøier derborte. Hvis det rygte medfører sandhet, saa er det jo saa betegnende for situationen, at jeg tænker, at det kanskje ved siden av det øvrige, som her fra utenriksministerens side har været irettelagt, kan stemme nogen hver av os til eftertanke.

Utenriksminister Ihlen: Jeg var ikke forberedt paa det spørsmål, som den ærede representant kom med nu; men jeg kan tænke mig, hvad der kan ligge til grund. Vi vet jo, at der foregaar adskillig spionering hertilands naturligvis, det er jo ikke noget, man kan legge skjul paa, og jeg vet ogsaa, at det var en tysker, som har opholdt sig her i Kristiania, om hvem jeg har grund til at tro, at han til en mand i Bergen hadde skrevet et brev, som gik i den retning, at det kunde være nødvendig at se at faa istand en streik paa Newcastle-linjen - det var visst meningen i hvert fald. Den mand, som hadde gjort dette, er imidlertid utvist av Norge for sit spioneri. Mere kjender jeg ikke til den sak; den ligger som alle slike saker under justitsdepartementet. Det er ikke tale om, at der har været nogen streik; men et saadant indhold har været i det brev, som er skrevet.

Mowinckel: Den sidste lille opplysning, som utenriksministeren der kom med, og som vistnok praktisk talt var ny og ukjent for hele denne forsamling, viser, at vi ikke lever ganske utenfor det europæiske stormcentrum. Vi har vistnok for øieblikket stille og rolige og fredelige forhold er i landet, men virkningerne av, hvad der foregaar ute, lar os ikke ganske uberørt, og det er al grund til, at denne forsamling er oppmerksom paa dette kanskje i noget høiere grad, end hittil har været tilfælde. Jeg vil i saa henseende gi hr. Michelet min uforbeholdne tilslutning, naar han talte alvorlige ord, og de opplysninger, som utenriksministeren i sit foredrag kom

med, viser jo ogsaa, at det er saa langt fra, at vor stilling og vort forhold til den europæiske krig er blitt sikrere og roligere og tryggere, siden den utbrøt, at man trygt kan si, at det motsatte er tilfælde. Jeg er glad over, at denne anledning, som utenriksministeren har benyttet til at gi os disse opplysninger, er fremkommet idag, for jeg haaber, at de opplysninger vil øve en sterk indflydelse paa Stortingets stilling til de viktige ekstraordinære forsvarsbevilgninger, som vi skal gaa til, efterat denne debat er avsluttet. Min stilling til de ekstraordinære forsvarsbevilgninger bestemmes nemlig i aller høieste grad av landets internationale stilling, og jeg er kommet til det resultat, at landet befinner sig i fare; det befinner sig under en saa stor risiko, at vi, saa længe vi har været en fri og selvstendig nation, aldrig har staat i en større risiko, selv ikke i de vaardage i 1905, da vi stod foran oppgjøret med Sverige. Det er saa mange tidens tegn, som de, der følger med - om bare lidt, bare som outsiders - i den internationale politik, gjør vel i at legge sig paa hjerte, fordi de inneholder sterke og tydelige varslere til vort folk om at holde sig beredt. Det er saa sandt, som hr. Michelet sa, at det, som vi ser i den tyske og svenske presse nu om dagen, det bør læses med den største oppmerksomhet. Jeg er ikke enig med hr. Michelet i, at en saadan meddelelse, som den "Kölnische Zeitung" indeholdt, skulde være stoppet eller ikke meddelt gjennom den norske presse. Jeg er ikke enig i det. Jeg tror, det er godt, at vi her i Norge begynner at faa lidt mere at vite av, hvad der meddeles i den utenlandske presse - og særlig den store ledende utenlandske presse, som "Kölnische Zeitung" utvilsomt tilhører. Men ellers er jeg enig i de ord, som hr. Michelet sa om Norsk telegrambureau. Jeg har tidligere hat anledning til at si, at der ofte mangler kritik ikke alene i telegrambureauet men i den norske presse i det hele tatt likeoverfor de meddelelser, som kolporteres om utenlandske spørsmaal, og hvis der sat en mere ansvarsfølelse, en mere voksen mann, kan jeg gjerne si, i spissen for telegrambureauet og i spissen for mange av de større presseorganer, saa vilde baade telegrambureauet og dagspressen ha ladt være at bringe mange av de meddelelser, de sender ut, for de tjener i høi grad til at skade vor stilling og til at vanskeliggjøre vor stilling, og de bringer misforstaaelser tilstede vedkommende vor stilling, som kunde være undgaat. Jeg sa, at disse tidens varslere har vi godt av at legge os paa hjerte. Vi ligger mellom England og Tyskland, mellom vestmagterne og centralmagterne. Det er en overmaade utsatt stilling, og denne stilling er blitt mere utsatt, efterhvert som krigen utvikler sig, fordi krigen har tatt former, og har draget ut paa en maate, som visst ikke mange tænkte sig muligheten av, da den begyndte. Dengang trodde vi, at vor største fare laa i en direkte nøytralitetskrænkelse, i at en fiendtlig flaaete skulde søke ind til vore kyster, og at vi skulde bli nødt til at

forsøke at jage den ut igjen, i at en fiendtlig magt søkte sig en basis her i Norge. Vi tænkte os altsaa dengang nærmest, at vor største fare laa i direkte militære komplikationer, som vilde medføre nøitralitetsbrud likeoverfor vort land. Krigen har imidlertid utviklet sig slik, at denne fare vistnok endnu er tilstede og kan optræ naarsomhelst; men den fare, som jeg med mit syn paa forholdene ser som den største - og jeg hadde indtryk av, at utenriksministerens syn her falder sammen med mit - den ligger ikke i disse direkte militære komplikationer, men den ligger i den risiko, som den økonomiske krig mellem landene har medført, fordi den økonomiske krig mellem vestmagterne og centralmagterne nu kanskje er blit like saa viktig - kanskje endog viktigere - end krigen med vaaben. Krigen med vaaben synes nemlig at ha vanskelig for at vinde frem til en avgjørelse, netop fordi begge magters væbnede stilling er saa sterk. Det er den økonomiske krig, som bringer en stigende resiko for os, fordi vi ligger som et av de mellemlid, som et av de mellemlande, som den ene magt haber paa i det længste skal kunne forsyne den med varer. Tyskland har nu snart sagt ikke andet end Skandinavien igjen, gjennom hvilken det kan haabe, at der siler - jeg bruker med vilje ordet siler, for mere kan der ikke bli tale om - saavidt store tilførsler, at det kan bringe det nogen nytte. Italiens stilling er jo slik, at derfra har det ikke stort haab. Balkan ligger saa fjernt og befinner sig i saadan oppløsningstilstand, at det heller ikke der kan vente at faa stor transittilførsel. Og Holland har under et sterkt pres av England indrettet sig paa en maate, som vi i det længste har anstrengt os for at undgaa, men som vi kanskje til syvende og sidst ikke undgaar allikevel. Det har under krav fra den engelske regjering opprettet et stort kompani, det heter Netherland Over-Sea Trust Company, som skaffer Holland tilførsler frit og forholdsvis let, men som er garderet av bestemmelser optrukne av den engelske regjering saa strenge, at vi for vor part i det længste har søkt at undgaa at komme ind under en slik ordning. Følgelig har Tyskland nu ikke stort andet igjen end Skandinavien. Men England presser paa og fører litt av et "rædselsherredømme" overfor vort lands fredelige handel. Ja dette er sagt med rimelige modifikationer; utenriksministeren brukte uttrykket "brutal" og sikkert er det, at den maate, hvorpaa England nu stanser vor sjøtilførsel og underkaster den kontrol og kritik, er av den art, at uttrykket "brutal", som utenriksministeren brukte, neppe er for sterkt. Det er saa brutalt, at jeg er ikke i tvil om, at man kan si, at det krænker vor stilling som nøitral stat, det krænker vor nøitralitet praktisk talt daglig ved den maate, hvorpaa det sker, med tilsidesættelse av den norske regjering's erklæringer og løfter. Det er, som om de ikke eksisterer, og bare den omstændighet, at en fremmed magt kan sette sig utover den norske regjering's erklæringer paa den maate, som England gjør, indeholder en kränkelse saa stor, ja vi behøver ikke

si andet end, at det er i høieste grad beklagelig. Der har været nævnt Amerika-linjens forhold, og det blev draget meget sterkt frem av utenriksministeren, og jeg hadde et visst indtryk av, at utenriksministeren hadde litt dadel likeoverfor den maate, hvorpaa Amerika-linjen hadde indrettet sig, jeg hadde en liten følelse av det. Jeg tror ikke, det er ganske berettiget. Amerika-linjen har en stor opgave i at søke at faa tilførselen til landet til at ske uhindret. Da direktør Henriksen var i England, konfererte han selvfølgelig først og fremst med vor minister Vogt der, og det som skedde det skedde under samarbeide med vor repræsentant i London. Det blev fremholdt fra engelsk side, at det vilde være fordelagtigst, om det blev et slags privat undersøkelsesarrangement som blev indgaat, og dette arrangement bestod altsaa deri, at Amerika-linjen sa, den var villig til for at hindre lang stans og hindre losning i engelske havner, at tilbakeholde mistænkelige varer; og en hel del mistænkelige varer gaar naturligvis over havet i tider som disse, hvor Tyskland ikke sparer noget middel for at faa tak paa levnetsmidler og nyttevarer. Der er disse eksempler som utenriksministeren nævnte, konnossementer som Amerika-linjen ikke kan refusere, fordi de indeholder navner paa folk i Kristiania; men det viser sig, naar det kommer til stykket, at der staar ingen Kristianiamennesker bak. Der er flere slike ting, som gjør, at der findes en hel række mistænkelige varer, og Amerikalinjen haabet da at kunne være istand til at holde disse mistænkelige varer tilbake. Det viste sig imidlertid, da det kom til stykket, at dette arrangement stoppet op paa norske love, det var ikke gjennomførlig, og da det blev erkjent ogsaa fra England, tok England meget strenge forholdsregler ogsaa likeoverfor Amerikalinjens skibe - overfor andre skibe har de altid vist sin strenghet - men ogsaa overfor Amerikalinjens skibe har de begyndt at ta meget strenge forholdsregler. Disse strenge forholdsregler falder imidlertid sammen med en anden begivenhet i krigen, nemlig vestmagternes svar paa den tyske deklarasjon av undervandsblokaden. Denne tyske deklarasjon om undervandsblokaden er i virkeligheten roten til - ja roten er det vel ikke riktig at si, for røtterne er flere - men den har ialfald i høi grad øket vanskeligheten, idet vestmagterne som svar paa denne undervandsblokade har grepet til en blokadedeklarasjon saa streng, at den ikke har noget sidestykke i historien, idet det praktisk talt er blit forbudt at føre selv som transit alle slags varer til Tyskland og der skjelnes ikke lenger mellom kontrabande og ikke-kontrabande. Den almindelige generelle regel er nu, at al vareutveksling med Tyskland skal stanses, forsaavidt England magter at stanse den. Under disse omstændigheter har den norske Amerikalinjes stilling været og er meget vanskelig, men det glædet mig at høre av utenriksministeren, at den norske regjering har brukt et ganske kraftig sprog likeoverfor England. Jeg tror, det er nødvendig, og jeg tror, det blir nødvendig at

understreke likeoverfor England stillingens alvor for os og at spørge England, om England har til hensigt at ville drive Norge i krig, for det kan bli resultatet - ikke i krig med England, men i en krig med Tyskland. Det er nemlig dér, at tidens varsler taler det alvorligste sprog. Tyskland føler sig mere og mere forurettet ved den maate, hvorpaa England behandler os, og det øieblik kan indtræde, da Tyskland finder, at det er i dets interesse at fremkalde forviklinger i Skandinavien. Slik, som England behandler Norge, er meget tilrettelagt for en slik forvikling. Den dag kan komme, at den tyske minister sier: vi forlanger, at Norge ikke længere lar sig behandle av England, som det nu gjør, fordi vi regner det for en uvenlig handling likeoverfor os, at I lar eder behandle slik. Jeg vil ikke si, at det kommer. Jeg hverken haaper eller tror, at det kommer. Men det er av de muligheter, som vi maa regne med. Naar vi ser agitationen i den tyske presse mot os, og følelserne i Tyskland staar under nulpunktet for tiden, da er det ogsaa noget, som gjør, at vi maa føle os noget betænkelige likeoverfor den situation, hvori vi nu staar. Dette sammenstillet med den voksende agitation i Sverige til fordel for, at Sverige skal gripe ind, gjør stillingen endda vanskeligere. Vi vet, at nøitralitetspartiet i Sverige er sterkt og har en absolut ledelse, og at de folk, som fører letsindighetens tale, ingen større indflydelse har. Men kan vi tænke os den mulighet, at Tyskland kan drive os op i en krig, hvorledes vil da stillingen bli i Sverige? Kan vi ikke tænke os, at Tyskland regner med den mulighet, at den uro, som det vil kunne være i dets interesse at fremtvinge paa den skandinaviske halvø, tilveiebringes netop paa den maate, at det driver Norge op i en krig, og resultatet er, at Sverige ogsaa kommer i krig, men Sverige kommer med i krigen paa Tysklands side. Medens vore interesser gjør det utvilsomt, at vi maa staa paa vestmagternes side, saa vil Sveriges interesser og følelser gjøre, at Sverige drages til Tysklands side. Det er dette tidens tegn, som den norske nationalforsamling skal være opmerksom paa. Vi vil alle tro og haape, at vi skal holde os fri for de rædsler, som nu foregaar i Europa. Men jeg vil ikke i dette møte for lukkede døre undlate at nævne de tanker, jeg har følt i det sidste i stigende grad, og som gjør mig betænkelig og angstelig likeoverfor den internationale situation, hvori vi befinner os. Det er mulig, at jeg ser pessimistisk paa tingen, og at jeg gjorde rettest i at holde disse tanker for mig selv. Men jeg mener, at som stillingen er, pligter vi, naar vi kan tale om disse ting for lukkede døre, at tale frit ut om den stilling, hvori fædrelandet nu befinner sig. Jeg maa bede alle tænke vel over dette og følge godt med i det, som foregaar omkring os, og tillægge det den vekt, som man mener, at det maa tillægges av hensyn til fædrelandets tryghet og sikkerhet.

Hagerup Bull: Utenriksministerens fremstilling viser tilfulde, hvor alvorlig vor internationale stilling nu er.

Der er et enkelt punkt, hvorpaa jeg gjerne vil fæste oppmerksomheten. Utenriksministeren forklarede nærmere, hvilke vanskeligheter der er lagt i veien for al den import til vort land, som kan antages at resultere i en transit til Tyskland. Det fremgik imidlertid av hans uttalelse, at det dog fremdeles er saa, at selv de varer, som England er mest paa vakt mot, naar det gjælder indførsel til Tyskland, selv disse varer kan, naar de er av norsk oprindelse, bli eksporteret til Tyskland. Hvis jeg ikke misforstod utenriksministerens fremstilling, forholder det sig saaledes, at kobber f.eks., som hører til de allerømfindtligste saker, vistnok ikke paa noget vis maa gaa som transit gjennom vort land til Tyskland, men at derimot alt kobber av norsk oprindelse har kunnet gaa til Tyskland. Der foregaar i det hele en ganske betragtelig utførsel av vort lands produkter til Tyskland. Det er paa dette punkt, jeg vil fæste oppmerksomheten. Det er en frygt, jeg har hat i maaneder, at den utsultningskrig, som Vestmagterne har aapnet likeoverfor Tyskland, kanskje vil resultere i, at der ogsaa blir lagt vanskeligheter i veien for eksporten av vore egne frembringelser til Tyskland. Det vil ikke alene i og for sig betydelig forværre stillingen; men da denne eksport til Tyskland ogsaa er en betingelse for, at vi kan faa varer fra Tyskland, som er saa at si nødvendighetsartikler for os, og som vi vanskelig - om overhodet - kan faa fra nogen anden kant, saa er det klart, at vi da i forhold til de vanskeligheter, som stillingen nu indebærer, kan komme op i - jeg kan næsten si - uholdbare tilstande. Man kan si, at England ikke har noget folkeretslig middel til at sette igjennem noget videregaaende krav her. Men man skal tale saa sagte om folkeretten i disse tider. Jeg anser det ingenlunde for udelukket, hvis Vestmagterne anser det for nødvendig for at føre krigen tilende, at der blir sat som betingelse for, at importen til Norge vedholdende skal faa foregaa, at heller ikke vore egne frembringelser maa eksporteres til Tyskland. Det er om dette punkt, at mine tanker i de sidste maaneder - naar jeg har fæstet mig ved disse forhold, som man jo nu regelmæssig gjør - har kredset. Det kan sies, at om saadant skulde arrivere, er det jævngodt med, at vi er kastet op i krigen. Jeg tror, at saa længe det ikke er skedd, saa længe vi kan eksportere til Tyskland vore egne frembringelser - som jo i stor utstrækning er overordentlig nyttige, for ikke at si nødvendige, for Tyskland -, saa længe har vi en viss garanti mot, at Tyskland søker at tvinge os ut av vor nøytrale stilling. Men skulde det utvikle sig saaledes, som jeg har nævnt - og det er det, jeg sterkest frygter - da mener jeg ogsaa, at vor nøytralitet er omtrent forloren. Jeg er ikke i nogen tvil om, at ogsaa utenriksministeren er oppmerksom paa, hvorledes forholdene forsaavidt kan utvikle sig. Jeg vet ikke, om han har nogen fornemmelse av, at utviklingen kan gaa i en saadan retning, og jeg vet endnu mindre, hvorvidt han i tilfælde finder at kunne komme med nogen uttalelse om det. Men jeg

har ingen betænkelighet ved at nævne det her. Jeg mener, det tvertimot er heldig, at man ogsaa er opmerksom paa, hvorledes forholdet - ialfald efter den opfatning, jeg har - let vil kunne utvikle sig, og hvor overmaade farlig vor stilling da vilde være. Det er kun derfor og ikke for at provocere utenriksministeren til en uttalelse, som kanskje falder ham ubeleilig, at jeg her har villet ta ordet.

Bernhard Hanssen: Der er ikke tvil om, at det er alvorlige tider, vi lever i; men jeg synes rigtignok, man ikke skulde behøve at se saa mørkt paa tingene, som hr. Mowinckel gjorde. Vistnok staar det i Tysklands magt naarsomhelst at paaføre vort land krig, om det saa maatte ønske; men det forekommer mig, at det er meget usandsynlig, at det skulde stemme med Tysklands interesser, naar jeg ser hen til de meget betydelige mængder med nødvendighetsartikler, som Tyskland fremdeles indfører fra vort land, og hvorom utenriksministeren har mindet idag. - Der fremkom fra hr. Mowinckel en antydning om muligheten av, at tyskerne skulde erklære vor stilling likeoverfor dem som uvenlig, med andre ord, at tyskerne skulde si, at vi hadde krænket de pligter, vi som en nøytral stat har likeoverfor de krigførende magter. Dette synes jeg er noget stridt! Tyskerne, som fra første færd av, fra de aapnet krigen, paa en forbryderisk maate har krænket al folkeret og al nøytralitet, og fortsat med det samme dag efter dag ved sine ulovlige mineutlægninger i frie have og frie farvand, og som den dag i dag krænker al retfærdighet ved sin umenneskelige og mot al folkeret stridende undervandskrig paa nøytrale have og mot nøytrale handelsskibe - de skulde komme og kaste os i ansigtet, at vi har krænket de nøytrales pligter, og at vi hadde opført os uvenlig likeoverfor dem! Det, synes jeg, vilde være stridt. Nei, jeg tænker, det folk har saa meget paa sin samvittighet, at det ikke bør tale om folkeret og nøytralitetskrænkelser. - Jeg erkjender endvidere, at ikke alene fra tysk side, men ogsaa fra engelsk, vor nøytralitet og den gjældende folkeret hver dag krænkes, og at det ikke er uten grund, naar det i tyske aviser sies, at vi har git noget av vor suverenitet paa baaten. Jeg mener, at det i denne tid viser sig, at de gamle begreper om national ære og suverenitet maa revideres. De nøytrale folk, særlig de smaa folk, maa taale adskillig, som man før ikke drømte om; de maa baade lide og taale. Men jeg vil protestere mot den tanke, at vore handelsforbindelser eller vore finansielle interesser skulde la os drive ut i en krig med den ene eller med den anden. Der er intet andet at gjøre end, hvad der fra utenriksministeriets side er gjort; man maa protestere. Det kan forsaavidt sies, at protesterne tildels er kommet for sent; men der er intet andet at gjøre for et folk som vort end at protestere mot uretten. Og jeg vil tilføie, at der bør forlanges erstatning; det, synes jeg, var ikke pointert nok i de protestskrivelser, som utenriksministeren læste op. Det er nemlig saa, som det er blit berørt allerede før her, at

vi i England har liggende skibe til millioner kroners verdi som har ligget der en 4 - 5 - 6 maaneder - uten grund. Det er en retskrænkelse for hver dag de er der. Der maa fra den norske stats side forlanges erstatning. Jeg haaber, England vil gi den. England og engelskmændene har fra gammel tid hat ord for at optræde paa en fair maate, naar det gjælder finansielle opgjør. Mere er der heller ikke at forlange. Jeg maa saa faa lov til at slutte med at henstille til vor regjering, som hittil har bevaret hodet koldt, ikke at la sig henrive til uoverveiede og farlige handlinger, der kan sætte vor fred i fare, og allermindst til at drive os ut i kamp med England - ja, det skulde bare mangle! Da vilde vi være aldeles solgt, som enhver kan skjønne. Nei, fred til alle sider maa vi opretholde, men først og fremst maa vi søke at opretholde freden likeoverfor den magt, der har herredømmet paa havet og kan lukke vore tilførselslinjer hvilkensomhelst dag.

Sparre: Hvad vi har hørt av utenriksministeren baade tidligere og ved denne anledning, har bestyrket mig i den mening, at vor utenrikspolitikk er lagt i gode hænder. Jeg har et levende indtryk av, at landets materielle interesser blir vel varetatt paa alle de omraader, hvor vor utenriksminister har sit virke, og ikke alene landets materielle interesser, men ogsaa dets værdighet. Det kan maaske ikke ha saa stort at sige for ham, om dette er min mening; men jeg føler mig overbevist om, at denne mening deles ikke alene av de fleste her i salen, men ogsaa utover det hele land, og det kan kanskje være ham til en viss støtte i hans arbeide. Jeg syntes, jeg hadde lyst til at sige dette. Hvad angaar de storpolitiske betragtninger, som her har været fremført, har jeg en noget anden mening paa enkelte punkter, end hvad der er uttalt av forskjellige talere. Men jeg finder ikke at ville gaa ind paa de ting; ti jeg mener at vi kjender saa yderlig litet til hvad der foregaar ute i verden, særlig bak de store begivenheter, og endnu mindre til, hvad der vil komme, saa at vor mening eller den enkelte persons mening om de ting har svært litet at sige. Det er jo saa, at vi staar overfor store begivenheter i den nuværende europæiske krig; vi staar vistnok foran nye ting, og hvad der da vil ske, vet kanskje enkelte personer i de ledende kredse i de krigførende lande, ialfald hvad der vil ske i den allernærmeste fremtid; men selv ikke de vet, hvorledes begivenheterne vil arte sig utover i tiden; ti intet menneske raader over det. Jeg mener i det hele tatt, at vor viden om fremtidens begivenheter er saa liten, at der er liten opfordring, for mig ialfald, til at komme ind paa det. Jeg skal bare faa lov til at nævne en ting. Det forekommer mig, at den tyske note, som utenriksministeren omtalte angaaende "Belridge"-affæren, var meget tilfredsstillende. Den var præget ikke alene av venskabelig aand - det maatte vi gaa ut fra; vi er jo venskabelige magter overfor hinanden - men jeg synes, det var sterkt betonet i den note, at Tyskland agtet at gjøre

ret og skjel mot os i enhver henseende. Jeg vil derfor spørge utenriksministeren, om han har tænkt paa, eller om der er noget iveien for at offentliggjøre denne note; jeg tror, det vilde virke godt.

Castberg: Jeg vil faa lov til at uttale min anerkjendelse av, at den ærede utenriksminister har git de meddelelser, han har git her i forsamlingen nu, og jeg vil samtidig si, at jeg for mit vedkommende som repræsentant vil uttale min anerkjendelse av den maate, hvorpaa utenriksministeren, saavidt det fremgaar av hans forklaring, leder vor utenrikspolitikk for tiden. Selvfølgelig kan man si om min uttalelse som om flere repræsentanters uttalelser her, at den ikke er bygget paa sakkyndighet; men jeg tror allikevel, det har sin interesse, at der av nationens repræsentanter, uanset deres mangel paa sakkyndighet, gives tilkjende deres indtryk av, hvordan denne vigtige del av vort styre nu føres. Det forekommer mig, at den ærede utenriksministers forklaring gir indtryk av, at han paa den ene side er ytterst varsom og forsiktig med at foreta noget, som kan bringe vort land i vanskeligheter, men paa den anden side har den rette forstaaelse av, at ogsaa vort lille land har visse forpligtelser overfor sig selv som selvstændig nation. Det blev nævnt av den ærede utenriksminister, at der i Tyskland klages over, at der dels er saa sterke engelske sympatier, dels avhengighet av England i vort land. Jeg tror, at dette kan suppleres med - og jeg antar, den ærede utenriksminister heller ikke vil bestride det - at lignende domme hører man i England om Norges sympatier med og avhengighet av Tyskland. Det sees baade i pressen og kommer frem paa offentlige møter. Jeg mener derfor, man ikke bør legge - den ærede utenriksminister hadde jeg indtryk av heller ikke gjorde det, men fra andet hold blev det gjort - for megen vekt paa den slags domme eller uttalelser enten i den utenlandske presse eller i den utenlandske opinion i det hele. Det er en almindelig klage i de krigførende lande mot alle de nøytrale stater, at de ikke er venligsindet nok mot dem. Det gjælder Amerika overfor Tyskland, det gjælder Amerika overfor England, det gjælder Holland overfor de krigførende magter, det gjælder Sverige, Danmark og Norge. Der bør ikke paa grund derav - jeg præciserer uttrykkelig, at det uttryk, jeg nu bruker, ikke er rettet til utenriksministeren, for jeg fandt ikke det i hans uttalelser - der bør ikke søkes lavet panikk paa grund av, at der reises kritik i det ene eller det andet land over manglende sympati og uavhengighet fra vort lands side overfor den ene eller den anden av de krigførende magter. Det blev sagt av en æret repræsentant og med fuld ret, at risikoen nu synes at ligge i den økonomiske krig. Ja, det er visselig sandt, og det gjør, at i én forstand er situationen kanskje mere indviklet, men i en anden forstand maa dog situationen siges derved at være betydelig mindre risikabel, end om det var andre momenter det gjaldt end

handelsinteressene, pengeinteressene i det hele. Jeg mener overhovedet, at vi skal vogte os for - og særlig repræsentanter for specielle næringsgrene skal vogte sig for - at trække for sterkt i forgrunden den vitale betydning av, at vore handelsinteresser, vore pengeinteresser o.s.v. lider under de nuværende krigsforhold. Det maatte vi være forberedt paa, og jeg er enig med hr. Bernhard Hanssen i, at det maa vi dog se paa som den alleryderste og mindst sandsynlige situation, at hensynet til vore pengeinteresser, vore handelsinteresser skulde føre os til at blande os op i en forfærdelig verdenskrig. I den forbindelse - og det var en av grundene til, at jeg bad om ordet nu - vil jeg nedlægge en indsigelse mot de sterke uttryk, som her blev brukt mot den ene av de krigførende magter. Det blev sagt - denne min bemerkning gjælder forsaavidt tildels ogsaa et uttryk, som blev brukt av utenriksministeren, som han brukte ordet "brutal", men det gjaldt et spesielt tilfælde - jeg synes, at det uttryk der var ogsaa vel sterkt, men det gjaldt da et spesielt tilfælde; men naar det siges f.eks, at England drev et rædselsherredømme, saa vil jeg faa lov til at bemerke, at det forekommer mig at ligge nærmere at bruke saa sterke uttryk om de forfærdelige krænkelser av de store humanitære principer, de store humanitære forhold mellem menneskene, som skete ved den forbrydelse, som blev gjort mot Belgien, og krænkelserne ved undervandsbaatskrigsførselen fra Tysklands side. Derimot tror jeg, at den almindelige opfatning utover landet er den, at England i det hele har optraadt generøst og hensynsfuldt i denne krig, naar man erindrer, at det gjælder for England hele dets tilværelse. At der blir vanskeligheter for den nøitrale handel under saadanne forhold, hvor der kjæmpes med slike midler mot hele Englands eksistens, saadan som det gjøres nu, at der blir vanskeligheter da for den norske skibsfart og den norske handel, det siger sig selv; men jeg mener, at vi kan takke til, at England har optraadt saavidt høisindet og saavidt hensynsfuldt, som det har gjort hittil. Jeg vet vel, at der er indtruffet vanskeligheter for enkelte av vore forbindelser, jeg vet, at der lægges vanskeligheter iveien for vor handel, men det er bagateller sammenlignet med, hvad der er øvet av tryk og uret fra den anden side. Og her vil jeg føie et ord til. Jeg vil henstille til regjeringen og spesielt til utenriksdepartementet, om der ikke kan gjøres noget mere for at hindre, at private spekulanter letsindig utsætter landets gode navn og rygte og dermed landets interesser for skade. Det er sagt, at den engelske regjering vil ikke engang respektere den norske regjering's erklæring med hensyn til varer. Naar man ser - la os kalde det saa - den engelske mistænkksomhet, saa maa der dog erindres den ting, at der i nøitrale lande gang paa gang er gjort de mest aapenbare - det vil si, de er blit aapenbare tilsidst, men til en begyndelse hemmelige - de mest eklatante forsøk paa at føre myndighetene bak lyset endog med den virkning, at

det er lykkedes. Man saa i vort naboland et tilfælde av den art av den mest forargelige beskaffenhet, man har det lignende tilfælde i Danmark, og det har været nevnt ialfald gang paa gang, at man har været inde paa lignende forhold her i vort land. Det er ikke min mening, naar jeg i denne forbindelse nævner "Amerikalinjen", at ville stille hvad derfra foreligger i klasse med dette, men jeg vil si, at det er skikket til at vække opmærksomhet, at en stor dampskibslinje gjennom forhandlinger, selv om vor minister i London har været med, kan træffe arrangementer, som kommer til at utsætte vort lands statsmyndigheter og vort land i det hele for slike vanskeligheter, som her er oplyst. Det er ikke min mening paa nogen maate at ville antyde overfor denne linje, at den har optraadt med vilje uloyalt - paa ingen maate; men jeg mener, det er ikke betryggende, at det skal kunne la sig gjøre, at der av private træffes arrangements, som kan komme til at utsætte landet for de vanskeligheter, som der er oplyst om her. Og jeg tror - jeg siger det ikke sterkere - jeg tror, det vil være ønskelig, om der øves en saa skarp kontrol som mulig med alle arrangementer av en art som denne. Jeg har sagt disse ord, væsentlig fordi jeg vilde ha for det første nedlagt en innsigelse mot den haarde dom, som her er fældt om Englands forhold, uten at der blev sagt et ord av dom over de oprørende krænkelser av baade rettigheter og interesser, som er foregaat fra den anden side, og jeg vil ha fremhævet, at vi kan takke til, mener jeg, om vort land kan gaa gjennom krigen, den verdenskrig, som der nu er, uten større ulemper, krænkelser og tryk end der hittil er øvet fra Englands side overfor os, selv om der er store forretningskredse i landet, som føler sig genert ved det. Jeg tror, jeg gjør mig til tolk for en aldeles overveiende opinion utover landet, naar jeg siger, at man ikke føler nogen forargelse over Englands optræden her allerminst sammenlignet med følelserne overfor den tyske optræden, men at man tvertimot finder, at det engelske folk i denne kamp for livet, som det nu fører, har forstaat og har formaadd hittil at undgaa at krænke andre mennesker og de andre nationers vitale interesser og den virkelige humanitet og retfærdighet.

O. Amundsen: Jeg vil ogsaa faa lov til at gjøre nogen bemerkninger væsentlig i anledning av de uttalelser, som hr. Mowinckel fremkom med, idet jeg tar mit utgangspunkt i hans egne ord, at vi pligter at tale ut om de ting, som der nu her er spørsmål om, for lukkede døre. Hr. Castberg og hr. Bernhard Hanssen har allerede sagt endel av det, som jeg hadde tænkt at si, saa jeg vil kunne være forholdsvis kortfattet.

Hr. Mowinckel fremhævet, at Skandinavien var nu snart den eneste tilførselskilde, som Tyskland hadde. Jeg vil da faa lov til at spørge, om det er synderlig rimelig eller høres videre logisk ut, at Tyskland gjennom enten at fremkalde en krig mellem Norge og Sverige eller ved at drive et eller begge lande over paa Englands side skal

ville medvirke til selv at stoppe denne eneste tilførselskilde. Høres det synderlig rimelig eller sandsynlig ut? Jeg fæstet mig ogsaa ved det uttrykk, som hr. Mowinckel brukte: det rædselsherredømme, som England utøver paa havet. Ganske visst, England har erklært Nordsjøen for krigsomraade, og England har i forbindelse dermed utfærdiget en blokadeerklæring; men den gaar da ialfald kun løs paa eiendom, fiendtlig og i tilfælde neutral eiendom, og ikke løs paa neutrale staters undersaatters liv. Ved den blokadeerklæring derimot, som Tyskland har utfærdiget, fritar Tyskland sig for den retslige forpligtelse til visitation og til opbringelse, som gjælder uomtvistelig i al folkeret, og Tyskland respekterer heller ikke neutrale undersaatters liv indenfor det specielle omraade, hvor Tyskland har erklært, at der er fare. Og Tysklands optræden i den senere tid har jo ogsaa godtgjort, at Tyskland efter evne gjennomfører de trudsler mot neutrale skibe og mot neutrale undersaatters liv og eiendom, som ligger i den tyske blokadeerklæring. Hr. Mowinckel sa, at Tyskland føler sig forurettet ved den maate, hvorpaa England behandler Norge. Jeg tror ikke, at England behandler Norge paa anden maate end den, hvorpaa det behandler andre neutrale stater. Hr. Mowinckel oplyste jo selv, at England likeoverfor Holland var optraadt paa en mere hensynsløs maate end likeoverfor Norge. England hadde fremtvunget foranstaltninger i Holland, som han haabet, at vi maatte slippe at gaa til. Men det er jo klart nok - som det ogsaa blev fremhævet av de to foregaaende talere - at vor nation som verdens 4de eller 5te største sjøfarende nation kan efter den face, som sjøkrigen og krigsførselen i det hele tat nu er kommet ind i, umulig undgaa at komme op i forskjellige forviklinger, ubehageligheter og ulemper, og de har vel hittil kanskje snarere været mindre end større, end man skulde kunnet vente.

Med hensyn paa rædselsherredømmet tilsjøs, saa har da tyskerne ogsaa i saa maate gjort sit bedste ved i strid med Haageroverenskomsten, som ialfald paa dette omraade delvis er ratificert ogsaa av Tyskland, at lægge ut miner i den utstrækning, og paa den maate som det har gjort. Jeg lægger ikke saa svært stor vekt paa de uttalelser, som er fremkommet fra Tyskland, i tyske aviser, om, at sympatien i Norge er overveiende paa Englands side. De tyske aviser og ogsaa tyske tidsskrifter, f.eks. det tyske tidsskrift, som ligger inde paa biblioteket her, opkaster jo i disse dage det spørsmåal: Hvorfor hader folkene os? Hvorfor er vi saa hadet i verden? Og i det samme tyske tidsskrift er det tilføiet: Ingen anden end vi tyskere vilde overhodet under en situation som den nuværende ha beskjøftiget sig med et saadant spørsmåal. Naar Tyskland derfor klager over mangel paa sympati her i landet, saa tror jeg, det er i det hele tat et klagemaal, som tyskerne fører - og kan føre - saa at si likeoverfor alle de folk i Europa, som overhodet har sympatier eller antipatier under den nuværende krig. Jeg synes ikke som sagt, at hr.

Mowinckels uttrykk om England bør staa uimotsagt. Min opfatning er tvertimot den, at efter den maate, hvorpaa krigsførselen har utartet, saa har England i det hele tat optraadt overmaade liberalt. Og dersom England i den allerseneste tid er optraadt noget mere energisk end tidligere, saa har det jo sin grund i tyskernes forsøk paa at omgaa vore eksportforbud, som utenriksministeren her i dag har git opplysninger om. Det staaer vel ogsaa i forbindelse med den omstændighet, at der nu om dagen befinder sig saa mange tyske, som der - efter hvad det meddeles i aviserne - gjør her i Kristiania. Jeg gir utenriksministeren min uforbeholdne anerkjendelse, fordi han med fast haand agter at vaake over de utførselsforbud, som vor regjering har utfærdiget.

Saa var det endda en ytring av hr. Mowinckel. Han sa, det var ikke bra, at der kom i norske aviser meddelelser fra den utenlandske presse. Men jeg vet ingen i hele forsamlingen, som har beskjæftiget sig mere med den utenlandske presse end netop hr. Mowinckel. Det hænder, ret som det er, at han citerer artikler fra den utenlandske presse. Jeg vet ikke, om det er meningen, at de uttalelser, som fremkommer i den utenlandske presse, kun skal være forbeholdt de faa utvalgte, som holder utenlandske aviser, eller hvad det er, hr. Mowinckel overhodet tilsigter, naar han siger det, at der burde sættes en stopper for at der i den grad, som hittil har været tilfældet, kommer meddelelser fra den utenlandske presse i norske aviser. Hr. Mowinckel er som sagt selv en av de flittigste til at citere utenlandske aviser, og han har ved en tidligere anledning, saavidt jeg erindrer, talt om sig selv og andre, som hadde anledning til at følge med i slike aviser. Jeg synes, det er godt, at de av os, som ikke holder og som regel ikke læser utenlandske aviser, ogsaa faar anledning til at se litt av, hvad disse aviser indeholder gjennom meddelelser i den norske presse.

Løvland: Her er sagt so mykje um, at me lett kann koma upp i krigen, at det mest er banalt aa segja det same upp att. Eg er sjølvsagt samd i det - naar ein bur so nær inn paa, som me gjer, so syner all røynsla gjenom historia og til den siste tidi, at ein lett kann verta dregen inn i det, og at det er ein stor kunst aa halda seg utanfor, og at det maa synast ein umtanke, ei varsemnd dag og natt, hadde eg nær sagt, for aa halda seg klaar. Eg er samd med deim, som her hev teke ordet for det, at etter dei opplysningar, utanriksministeren gav oss, hev han havt lukka med seg hittil, og me kann ikkje anna enn ynskja honom same lukka frametter. Daa vil han gjera seg fortent av fedrelandet. Men eg torer ikkje vera med paa for mykje kannestøyping over maaten og formi, me kann koma upp i det paa. For det er giting, det er meir tankar og fantasiar, enn det er realitet i mykje av det. Det er sjølvsagt ein leid ting, dersom England skulde krevja av den norske regjeringi, at ho skulde stoppa utførsla til Tyskland av norske varor - transitt er ein ting for seg. Men den ting

er so urimeleg, at me kann ikkje tru paa det, fyrr me ser det. At England vilde, me skulde stansa utførsla av fisk og svaavel, det er reint utrulegt. Det maatte ha ei allmenn form, at neutrale land fekk eit paalegg fraa England um aa blokera Tyskland paa den maaten. Dei maatte raada med Danmark, Sverige, Norig, Holland, og skulde det vera nokor magt i det, maatte dei raada med Sambandsstatarne i Amerika. Det er eit spursmaal, som er so stort for England, at eg kann ikkje tenkja meg, at det kann verta praktisk. Dei saag sjølv sagt gjerne, um dei nøytrale vilde det. Men det var aa tapa tid paa ein slik maate, at skulde England gjennomføra det, maatte det gjera det ved blokade, stengja tyske hamner, og det er det, dei ikkje kann. Hadde magti paa sjøen vore som fyrr i tidi, hadde vel England gjort det, og England hev sjølv alltid kravt, at skal blokada verta vyrd, maa ho vera effektiv. Det maa kunna stengja av. Men det hørde me av utanriksministeren si framstilling her, at han er fullt var og merksam paa dette, liksom me paa den andre sida alle maa vera samde med honom i, at han maa strengt halda uppe eksportforbodet for dei varor, som det skal gjelda, og serleg for transitt. Denne upptaking av skip der uppe inn til Kirkwall og andre stader, det er ein leid ting. Det er paa ein maate aa prøva aa blokera tyskarane for amerikansk tilførsel ved aa setja blokadegjerde millom Skotland og Island og hindra sjøfarten inn i Nordsjøen. Kann dei gjera det effektivt, so hev dei den brutale magti til aa gjera det, og daa er det ikkje noko aa gjera ved, den brutale magti stansar ein upp for. Men daa er ein inne paa alle desse vandrar, som utanriksministeren peika paa, at dei mistenkjer nyttelege varor, um dei sendest til Norig, Sverige eller Danmark, for aa vera tysk transitt. Og daa maa me vera samde med den talaren som bad um, at her laut styret og mynduheitene vaka so godt og skarpt som dei kunde yver, at ikkje spekulantar bryt dei norske lover og reglar for det. Eg veit ikkje, um det er aalvorleg straff for slikt. I Sverige vil dei skjerpa loverne um det. Men det kann skaffa materiale imot oss, som gjer at regjeringi kanskje taper autoritet, so framt det skulde visa seg, at me ikkje hev midlar og magt til aa hindra ei slik smugling og forboden transitt her heime. So er det ein ting, som hev vore nemnd her, og det nemnest so tidt, det er det draget i svensk tenkjemaate, som dreg imot Tyskland, og Tyskland sin invitt til det svenske folk. Det er noko, me veit alle, at skulde Sverige drivast inn i krigen og verta alliera med Tyskland, so kjem faaren og vandarne endaa nærare og endaa sterkare paa oss. Eg hev mange kjenningar i Sverige av politikarar, journalistar og riksdagsmenn, og eg kjenner desse kararne, som hev preika tysk politikk i det siste, Hjärne og Fahlbek; men det er iser vinstremenn og sosialdemokratar eg kjenner. Eg hev tala med Gøteborgsfolk og Stockholmarar og folk fraa andra kantar, og dei segjer det same alle saman, endaa dei, som er samde med Fahlbek, - han er den vidast gaaande, og det ikkje noko nytt av han,

det han no hev sagt. Han hev eit statsvetenskapelegt tidskrift i Lund, som han redigerar med flit og ikkje lite talent, men han hev preika lenge um denne alliansen med Tyskland. Sverige si framtid og trygd var samlag og med Tyskland, daa fekk Sverige att sin store mission. Det er desse Uppsalateoriarne som kjem so tidt fram heilt fraa Alins tid: Sverige hev ein stor historisk mission, og dei hev alltid arbeidt saman med Tyskland og parallelt med det. Og hjaa Hjärne, som hev vore inne paa det same, er det det leide, at naar han er ute med sine intervju, so skal han alltid slengja mot Norig. Han segjer, at naar me kjem i krig, so maa me kjempa mot tvo frontar paa grunn av det engelske press paa Norig. Og "Aftonbladets" redaktion hev sagt seg samd med Hjärne og strikar under alt, som Hjärne hev sagt. Det er leidt aa lesa dette, og naar det kjem fram i ei so stor avis som denne, so kan utlandet leggja stor vegt paa det. Men dei segjer samrøystes dei eg hev tala med og korrespondera med, at desse folk er absolut magtlause i svensk politikk. Det er desse professorar, som me hev i alle land, ogso i mynsterlandet Tyskland, som skal blanda seg inn i pressa og politikk med sine teoretiske draumspekulasjonar. Det er som ein mann nede i Skaane ein gong sa um skandinavisma: Den där akademiska teoretiseringen har ingen makt mellan det svenska jordägande folket. Dei segjer, at denne agitation for tysk samband og tysk politikk hev ikkje noko tilhald millom dei praktiske politikarane utan i eit lite parti, serleg eit militærparti. Eg nemner det, av di eg er viss um, at det er paalitelege folk. Eg kunde nemna namn paa dei, eg hev tala med; men eg held det ikkje for aa vera rett, daa det er sagt privat. Ein av deim som eg hev tala mest med um det, han var med i det Staafske ministeriet nyleg, og det som er endaa betre, det vart karakterisera so av ein gamal svensk journalist i Göteborg - eg gjeng ut ifraa, at møtet er for fullt stengde dører -: Der er eit parti, som samlar seg um dronningi; ho er som ein veit ei kusina av keisar Wilhelm, og so nemnde han nokre andre: eit hovparti og eit militærparti, som gjerne vilde den vegen. Men ministeriet Hammarskjöld er absolut nøytralitetsvenlegt, baade Hammarskjöld sjølv og utanriksministeren Wallenberg hev me tiltru til, sa eit par førande sosialistar, som eg tala med, me hev full tiltru til ministeriet i det stykket. Det er sagt, at Hammarskjöld skal halda paa aa gaa trøytt, av di han kjenner seg undergraven paa ein maate av krigspartiet. Han vart minister paa aa driva igjenom dei militære krav maa vita; men han er ein intelligent og lærd folkerettsmann og dei lit fullt paa hans fredsvilje, og det same gjer det store fleirtalet i riksdagen. Vinstre og sosialistarne er i fleirtal, men fredsviljen gjeng langt inn i høgre. Naar eg hev nemnt dette, so er det av di at eg hev ikkje noko imot det, som er sagt: Dette den svenske og den tyske pressa sitt koketteri med kvarandre, det er symptom, som ein skal leggja merke til; men eg trur ikkje, ein skal leggja for stor vegt paa det. I det heile, tenkjemaaten

og stemningi i Sverike høver med den avtala som vart tilbodi den norske regjeringi her i august og med den politikk som gav seg ei utvertes demonstrativ form ved kongemøtet i Malmø. So eg vil aatvara mot aa leggja for stor vegt paa det, men eg vil ogso, at folk ikkje skal gløyma det, for det er symptom, som ein bør tenkja paa. Naar det hev vore sagt her, at stoda er verre no, enn daa krigen tok til, so er naturlegvis det noko, som alle kann segja seg sjølve og bør tenkja paa. For di lenger ein slik hard krig varer, di meir kokar øsingi upp og di meir gjeng ho yver i desperation og grip til alle midlar for aa slaa ned motstanderen. Og daa dei skal røra seg so vidt og breidt, som dei gjer, so er det vandt for smaa folk, som stend nær, aa gaa reint fri og ikkje faa eit bakslag paa den eine eller den andre kanten. So eg er samd i, at det norske folket maa vera varsamt, serleg utanriksstyret maa til kvar tid vera varsamt. Eg er samd med hr. Bernhard Hanssen i, at det, som er oppgaaava, er aa halda uppe nøytraliteten og ikkje lata oss driva ut av nøytraliteten, fyrr den dagen kjem, daa dei med vald fell yver oss; daa maa me gjeva upp nøytraliteten og gripa inn og slaa fraa oss. Vil me eit sjølvstendigt folk, so maa me halda eit forsvar, som er verdigt eit sjølvstendigt folk.

Utenriksminister Ihlen: De forskjellige bemerkninger, som er fremkommet fra forskjellige talere skal jeg ikke komme saa meget ind paa. Men der faldt endel uttalelser fra hr. Hagerup Bull, som jeg skal fæste mig ved. Han pekte paa, at vi muligens kan komme derhen, at vi ikke faar anledning til at eksportere de varer, som vi selv producerer. Som jeg har pekt paa før, har jeg staat paa det standpunkt, at hvad transitten angaar, maa vi gi os. Vi maa ikke kunne forlange, at vi kan transitere alle mulige varer fra neutrale til krigsførende land. Men hittil har vi kunnet hævde det standpunkt, at vi vil ha ret til at eksportere al vor egen produktion, og det har vi hittil hat. Men jeg vil ikke lægge skjul paa, at der fra engelsk side er rettet til os forskjellige henvendelser angaaende dette spørmaal, f.eks. med hensyn til vor eksport av kobber. Nu er det et faktum, at de av vore fabrikker, som har bruk for kobber, kjøper billig - alting er jo relativt - kobber i Amerika, forsyner sig med det, og det, som produceres i Norge, sendes til Tyskland og sælges til meget høiere priser. Dette har den engelske minister gang paa gang snakket til mig om, og baade fra engelsk og fransk side er det paapekt, at det er paafaldende, hvor mange ladninger med svovlkis der gaar til Tyskland. Eksporten er steget vældig, og de har spurt mig like ut, om jeg ikke kunde finde midler til at ordne det saaledes, at Tyskland ikke fik saa meget av dette. Jeg nævner det for at peke paa, at den ting altsaa er fuldstændig aapen. Og der er f.eks. fra engelsk side sagt, at man synes, det ikke er rimelig, at man fra Stavanger eksporterer hermetik til Tyskland; for hermetik

ligger jo i tinplater, som kommer fra England. Saa der er paa en maate pekt paa, at vi burde stoppe med at eksportere vore egne produkter. Dette er ogsaa av de ting, som vil utvikle sig mere og mere. Det vil bli strengere og strengere, og naar det kommer til det, at vi maa gi os paa noget punkt her, da blir det værre, da mener jeg, vi kommer i en meget vanskelig stilling, da vil Tyskland si: kan vi ikke faa eders egne produkter engang, saa er I ikke vore venner længere, saa det er meget farlig. Selvfølgelig vil jeg som utenriksminister til det yderste opretholde vor ret til at eksportere vore egne produkter. Jeg kan ikke si mere om det. Hittil er det lykkedes; men hvorvidt det skal lykkes hele fremtiden utover, er ikke godt at si. Jeg har det bestemte indtryk, at det blir vanskeligere og vanskeligere at opretholde ogsaa dette.

Tilslut vil jeg si, at jeg er fuldstændig enig med hr. Løvland angaaende vort forhold til Sverige. Det er yderst beklagelig, at der i Sverige findes et, om end litet parti, som miståneliggjør Norge til enhver tid, og det er ikke takkelig, at der er saa megen tysk sympati i Sverige, som gir sig til kjende paa saa mange maater, som de har derinde. Det lar sig ikke negte, at der er folk i Sverige, som endnu har disse gamle storhetsdrømmer, som tænker paa den gamle karolingske tid, Gustavernes tid o.s.v. Det kan være noksaa let forklarlig; men det er kjedelig for os, at saa er. Men jeg kan, som hr. præsident Løvland sa, uttale, at den nuværende svenske regjering er utelukkende fredsvenlig og intet andet. Men allikevel er det beklagelig, at der findes folk i Sverige, som har en anden mening.

Mowinckel: Jeg bad om ordet i anledning nogen uttalelser, som kom fra hr. Castberg, fordi disse uttalelser, uten at nævne navn hadde en tydelig adresse til mig. Hr. Castberg advarte imot, at man talte særinteressernes sak i denne forbindelse. Adressen var tydelig; for dette med særinteresser var knyttet sammen med hans bemerkninger om de handelspolitiske betragtninger, som jeg gjorde gjældende i anledning av Englands behandling av den norske handelsflaate. Jeg maa ha uttrykt mig meget daarlig, eller hr. Castberg maa ha en merkelig mangel paa evne til at forstaa, hvad man siger, naar han i mine uttalelser kunde legge noget, som tyder paa særinteresser. Det er nemlig ikke den omstændighet, at den norske handelsflaate - og det maa jo være det, han spesielt sigtet til, naar han talte om særinteresser i forbindelse med mit navn, fordi jeg er skibsreder og interesseret i den norske Amerikalinje, - det er ikke den omstændighet, at den norske handelsflaate - og da Amerikaskibene ganske spesielt - lider, og lider meget, økonomisk ved opbringelserne i England, som danner grundlaget for min betragtning. Det spiller forholdsvis liten rolle for vort land; men hvad jeg vilde ha frem, og hvad jeg tror, jeg la saa sterkt eftertryk paa, at det

ikke burde kunne misforståes og misbrukes, det var de følger, som denne handelspolitiske fremgangsmaate overfor den norske handelsflaate og Amerikalinjen kan ha for vort lands forhold i denne krig. Det er ikke den skade av økonomisk art, dette skaper for de enkelte skibe, som for mig spiller nogensomhelst rolle; men det er de følger, denne optræden fra Englands side kan ha paa hele vor stilling, og den risiko det medfører for, at vi kommer i krig. Og jeg tror, de uttalelser, som fremkom fra præsident Løvland, og ikke mindst fra utenriksministeren om, hvilken kolossal risiko den handelspolitik, krigen mellem stormagterne nu medfører, tør ha for os, viser at det er dette moment: Landets tilførsel, landets ret til at bringe varer videre til Tyskland, hvorom i grunden nu vor risiko i første række dreier sig. Og forholdet er det, at den skade, den ulempe, dette tilføier os, er ingen særinteresse. Det er ikke i første række vor handelsflaate, dette gaar ut over, men det gaar i første række ut over hele vort land. Det, at tilførselen vanskeliggjøres, rammer vor handel og vort næringsliv og vore fabriker. Skal det fortsatte paa denne maate - blir det ikke mulig at bringe en tilfredsstillende ordning for vor tilførsel med England, saa vil kanskje snart en hel række av vore fabriker stanse, og en hel række av vore arbeidere miste sit arbeide, fordi fabrikerne ikke kan faa den nødvendige tilførsel av raamateriale. Fortsætter vanskelighetene saa langt, som utenriksministeren nævnte, at England øver pres paa os med hensyn til produkter, vi utfører i emballage, gjort av engelske varer, da er vi inde i den situation, som hr. Hagerup Bull pekte paa, og vi staar da likeoverfor muligheten av repressalier fra Tysklands side, som kan føre os op i vanskeligheter av uoverskuelig art. Jeg er saa enig i det, som er blit sagt om, at alt misbruk skal man søke at stoppe, og heldigvis er der, saavidt jeg vet, ikke skedd misbruk her - ialfald ikke i det omfang og i den utstrækning, som i vore nabolande. Hr. Castberg avla ogsaa her Amerikalinjen en speciel visit, og han gjorde det merkelig nok netop i forbindelse med, at han henstillet til regjeringen at vise opmerksomhet overfor og se at finde midler mot ethvert misbruk, som kan foregaa paa dette omraade. Han gjorde det merkelig nok i den forbindelse, sier jeg; for Amerikalinjen har jo netop søkt at stille sig til regjeringens disposition, hvis det gjaldt at skaffe kontrol. Det var netop for at opnaa en slik kontrol, at Amerikalinjen gik saa langt, som utenriksministeren omtalte, at den vilde stoppe alle varer, som var av mistænkelig art for at forebygge, at England skulde ha nogen grund til at hindre den fri tilførsel til vort land, som er av slik betydning for alle vort lands borgere. Den er nu gaat et skridt videre, - noget utenriksministeren ikke har oplyst om; men som jeg kan oplyse om, - at den paa sine konnossementer har indført den bestemmelse, at Amerikalinjen ogsaa skal ha ret til at stoppe alle varer, hvorfor der ikke av mottageren kan gives garanti for, at

de blir i landet. Den har derved søkt at bringe ind i lovlige former den bestemmelse, som England har uttalt ønske om at faa. Det viser sig altsaa, at denne hentydning til særinteresser her i høieste grad er ubeføiet. Den linje, som der her er tale om, som den hovedtilførselslinje den er for landet har søkt at vareta landets interesser, søkt at bringe os i saa gode forhold til England som mulig, forat vor tilførsel kan gaa frit.

Naar det videre blev bebreidet mig, at jeg hadde brukt sterke uttrykk om denne Englands maate at stanse og vanskeliggjøre Norges tilførsel paa, og naar det spesielt blev bebreidet mig, at jeg hadde benyttet uttrykket "rædselsherredømme" i den forbindelse, saa burde man været opmerksom paa, at jeg selv tok en reservation likeoverfor ordet "rædselsherredømme". Jeg satte det - saa at si - i gaaseøine. Jeg mente, - og det mener jeg fremdeles, - at der er intet, vort land nu lider sterkere under, end den direkte aktion England fører mot vor flaate og mot vor tilførsel. Der er intet, vi lider mere under. Men man har ikke av den grund, at jeg drar dette frem, ret til at slutte, at jeg f.eks. forsvarer Tyskland i motsætning til England. Mine sympatier - hvis der skal være tale om det - er helt og holdent paa vestmagternes side. Men det er den aktuelle situation, som idag foreligger, som vi maa dra frem, og den aktuelle situation er slik, at det først og fremst er Englands handelskamp, som vi maa bygge vore betragtninger paa, fordi det er den engelske handelskamp, som i den nuværende situation efter min mening medfører den største risiko for vort land. Derfor behøver vi ikke ved enhver leilighet at ta op til bekjendelse vort syn paa de store kulturelle sider ved krigen. Jeg behøver da ikke for ikke at misforstaas, hver gang jeg tar ordet om disse spørsmaal, at staa og uttale mig om, hvor rædselsfuld jeg synes kränkelsen av Belgiens nøitralitet, og hvor skammelig jeg synes den tyske undervandskrig er. Man maa da kunne uttale sig om disse ting uten bestandig at maatte dra frem i almindelige ord, hvad man synes om Tysklands krig i det store og hele tat. Man maa da kunne uttale sig om disse spørsmaal uten at bli gjort til gjenstand for misforstaaelse og for misforstaaelse i den form og paa den maate, som tilfældet har været med mig fra hr. Castbergs side idag.

Chr. Knudsen: Ved en tidligere leilighet iaar, da utenriksministeren likesom i dag gav en meddelelse om de utenrikske forhold i et møte for lukkede dører, tillot jeg mig at stille det spørsmaal til utenriksministeren, om det ikke var transithandelen, som hadde voldt de største vanskeligheter for regjeringen, og hvad den agtet at foreta likeoverfor transithandelen. Dengang svarte utenriksministeren, at nogen større vanskeligheter hadde der ikke været forsaavidt; men forresten, sa utenriksministeren, kunde man vel ikke stenge al transithandel. Nu idag er det dog, saavidt jeg forstod utenriksministeren, dog kommet derhen, at man har maattet

ta forholdsregler likeoverfor transithandelen; og saavidt jeg har kunnet forstaa, er der foretat saadanne forholdsregler, som jeg anser for at være de rette. Det glæder mig forsaavidt; for det gaar jo ikke an at la pengeinteresserne være de dominerende, naar man staar saadan mellem barken og veden mellem de to krigførende nationer, England og Tyskland, som vi gjør. Man faar dog huske paa, at det er folket og ikke pengemændene, som kommer til at lide mest, om vi skulde komme op i forviklinger av alvorlig art. Det er jo noget, som vi alle vet, og under de omstændigheter nytter det ikke, som sagt, at la pengeinteresserne spille nogen dominerende rolle. Situationen tilsier det.

Men jeg vil idag faa lov til at stille et andet spørsmål til utenriksministeren i anledning av denne sak og de meddelelser, som utenriksministeren har git her i Stortinget, og det er dette: Er der eller vil der bli foretat saadanne foranstaltninger overfor ulovligheter eller overtrædelser paa dette omraade, som sikkerlig foregaar - der er ikke tvil om det - at der derved sættes streng straf for den slags overtrædelser? I Danmark har man, saavidt jeg har bragt i erfaring, sat straf, ialfald høie bøter, for den slags overtrædelser. Jeg vil forhøre, om der er tat noget skridt fra den norske regjering side i retning av at sætte strenge straffe for overtrædelser av den art, jeg her har antydnet. Det skulde synes at være, saa at si, tilsagt av forholdene selv, at saa skulde ske; for vi vet, at naar pengeinteresserne faar spille en rolle, skyr man intet middel for at komme forbi de bestemmelser, som hindrer en i at tjene saa meget som mulig. Og dette har for mig ikke litet at si. Man maa visselig paa dette omraade træffe strenge bestemmelser. Jeg tror, det vil være nødvendig, om vor stilling, saadan som den nu engang er, skal bli holdbar i længden, hvis krigen vedvarer.

Til syvende og sidst vil jeg faa lov til at si, at det er min mening, at vi staar noksaa godt i det. Jeg mener, at vi her i landet i det hele tat ikke behøver at nære nogen frygt for at bli indviklet i krigen. Men - det vil jeg ha sagt - det vil bero paa den utenrikspolitikk, som vor regjering nu fører. Det vil være den, som vil være bestemmende for, om vi skal faa leve i fred trods krigen i Europa, eller om vi skal bli indviklet i den. Jeg haaper, at vor utenrikspolitikk vil være av den art, at den sikrer os freden, og det er jeg viss paa, den vil kunne, hvis den er klok og forstandig.

Ameln: Jeg tror for mit vedkommende, at det vilde ha været heldigere, om debatten hadde været begrenset til den strengt saklige ramme, som utenriksministeren trak op for sine meddelelser, og jeg skal ikke følge de tidligere talere i deres kandestøperier og deres domme, som gav indtryk av antipatier og sympatier, domme, hvis avgivelse paa dette tidspunkt efter min mening hverken er gjørlig eller heldig. Det, som jeg har interesse av at uttale mig

om, er de rent praktisk foreliggende spørsmål, hvorledes vi skal kunne sikre vor import og opretholde vor legitime export. Jeg mener da, at det har vist sig - hvad ogsaa fremgik av utenriksministerns uttalelser - at situationen har stadig tilspidset sig; magterne har trukket nettet strammere om os efter de erfaringer, de har hat, hver paa sin kant om vanskelighetene for den anden part. Og jeg tror, man samtidig maa være opmerksom paa, at forholdet er saa uendelig meget mere kompliseret i vor tid, end man har været opmerksom paa tidligere, med hensyn til folkeretsregler. Jeg mener, at det er ikke nødvendig for et land som Storbritannien at gjøre nogetsomhelst brud paa folkeretten for at lamme en nation, som er saa avhengig av sine oversjøiske forbindelser og sin import som vi. Jeg skal bare peke paa, at hvis England uten at angi grund forbyr export av kul fra England, saa rettes der et meget sterkt slag mot os, uten at vi paa nogen maate juridisk er berettiget til at protestere mot det. Jeg tror derfor, det er meget viktig, at man snarest mulig faar øinene op for, at det gjælder at se, hvad man kan opnaa. Venter man for længe, kan det gaa med os her, som det gik med dem, som skulde erhverve de sibyllinske bøker; de ventet saa længe, at de fik mindre, end de kunde faat tidligere, for en meget dyrere pris. Jeg tror det er rigtig som fremholdt, at al tendens til transithandel, som ikke har normal karakter, og al tendens til jobberi og spekulation bør slaaes ned med fast haand, og jeg er enig med hr. Chr. Knudsen i, at hvis vi ikke har stramme regler nok med hensyn til straf og konfiskation likeoverfor saadanne utvekster paa næringslivet, saa bør man snarest mulig skaffe sig saadanne regler.

Jeg vil uttale i tilslutning til, hvad hr. Mowinckel pekte paa i sit sidste foredrag, men som han syntes at ta nogen avstand fra i sit første foredrag, at jeg tror det vil være heldig, om man tok op til overveielse og bearbeidelse, om man i likhet med Holland kunde faa et kompagni, som indtok en saa anerkjendt position, at varer med det som konsignatar kunde gaa frit og uten opbringelse og kontrol og langvarige stansninger. Man maa være opmerksom paa, at disse stansninger paa mange maater skader næringslivet ved det, at tonnagen forsinkes saa meget, at den effektive nytte forsvinder. Hvis et skib bruker 3 gange saa lang tid som ellers til at utføre en reise, saa kan man si, at tonnagen mister 2/3 av sin effektivitet, og derved forøkes fragterne, og markederne strammes, og der paaløper store omkostninger. Det gjælder derfor at sikre den legitime handel og gi den de bedst mulige vilkaar og hvis man skulde kunne faa istand et kompagni i likhet med det hollandske, vilde meget være vundet.

Jeg kan i denne forbindelse oplyse, at det norske varekrigsforsikringsselskap har varer for 6 mill. kr. liggende beslaglagt i England. Vi har grund til at tro, at vi praktisk talt faar alt sammen hjem omsider, men bare det, at der paa et enkelt tidspunkt kan ligge saadanne

værdifulde varemasser beslaglagt og unddraget sin bestemmelse, viser, hvor vanskelig forholdene er, og derfor bør man ikke gjøre sig for mange illusioner og tale for høit om vore rettigheter.

Jeg vil slutte med at si, hvad jeg tidligere har understreket, at magterne har saa mange anledninger til at lamme os uten at gaa folkeretten for nær, at vi bør være forsigtige og nøisomme og moderere vore krav til det, at opnaa, hvad vi med fuld ret kan forlange, nemlig at Norges legitime indførsel og export av egen produktion kan ske uten hindring av de krigførende magter.

Castberg: Det gjorde mig oprigtig ondt, at hr. Mowinckel har oppfattet mine uttalelser - hvori jeg forøvrigt slet ikke nevnte hr. Mowinckel, men som faldt i min polemik mot den betragtning han gjorde gjældende - derhen, at der skulde ligge nogensomhelst antydning i hvad jeg sa, om særinteresser i betydningen av særinteresser for ham. Det har selvfølgelig været mig fuldstændig fjernt og utenfor min tanke, og hvis jeg uttalte mig saaledes, at hr. Mowinckel kunne opfatte mig derhen, saa gjør jeg ham min undskyldning. Det har selvfølgelig ikke ligget i min tanke. Men jeg vil i anledning av dette faa lov til at præsicere, hvad jeg har ment, saaledes at forhaabentlig hr. Mowinckel ikke vil opfatte det som rettet til ham personlig. Det er dette, at vi saa almindelig faar understreket, hvor forfærdelig vi lider under Englands politik, fordi det krænker vore rettigheter som sjøfarende og handelsnation, og det understrekes saaledes til og med - det var kanskje et forhastet uttrykk hr. Mowinckel brukte, men det er allikevel betegnende, at der kan brukes et saa sterkt uttrykk - at det blev betegnet som Englands "rædselsherredømme" likeoverfor os. Jeg kan godt tænke mig, at hr. Mowinckel med rette vil kunne si, at det var ikke ment saa bogstavelig det ord rædselsherredømme i hans mund; men det er allikevel betegnende for en stor utbredt opfatning i vort land, at vi krænkes saaledes av England, at det kan sidestilles endog med det, som gjøres av krænkelser fra den anden side, og saaledes at det kan bringe os ut i det at maatte hævde vor ære og selvstændighet - kan bringe os ut i en stor krig. Det er dette jeg vil sette en anmerkning ved, fordi jeg mener, at krig er en saa forfærdelig ting, at selv om vore handelsinteresser, vore økonomiske interesser lider ganske betrægtelig paa grund av krigen, saa maa det ikke faa os op i en krig, i denne store verdenskrig. Nu, jeg forstaar, at man vil svare: Nei, men det kan føre til, at der fra den anden side, fra Tysklands side, øves vold mot os og at vi tvinges ind i en krig. Ja, det er mulig, men det er ikke den side, jeg har fæstet mig ved. Men jeg vilde komme med en advarsel mot, at man taler om, at England øver tyranni mot os under denne krig, selv om England ser sig nødsaget til at gaa noksaa rigorøst frem. Det er det, jeg vil protestere imot, naar jeg er opmerksom paa, hvad krigen i virkeligheten gjælder for England.

Saa vil jeg sluttelig bare si et ord om Amerikalinjen. Jeg sa uttrykkelig om den affære med Amerikalinjen, at jeg gik ut fra, at der ikke var tilsigtet nogen omgaaelse fra Amerikalinjens side, at forsaavidt var den helt lojal. Men jeg fæstet mig ved, at efter de foreliggende oplysninger holdt det, som Amerikalinjen hadde faat istand privat - selv om minister Vogt i London hadde assistert med det - paa at bringe vort land op i store vanskeligheter, kanske i en farlig situation. Det er dette, jeg mener, vi skulde være betrygget imot, specielt naar det gjælder en linje som Amerikalinjen, som har staat i det nære forhold, som den har staat i - og jeg kan vel ogsaa si, som den staar i - til staten.

Der er fra enkelte talere faldt ord om, at dette, som er utmalt for os nu, maa mane os til at holde vort forsvar i orden. Ja, vort forsvar bør vi holde i orden; men vi skal ikke av de betragtninger, som er gjort her, nogen av os la os føre op i en panikstemning, som gjør, at man gaar til foranstaltninger for vort forsvar, som ikke kan faa nogen betydning for den nuværende situation, til organisationsforandringer f.eks. som ikke har sin grund i den nuværende situation. Jeg vil heller ikke, siden jeg staar her i møte for lukkede døre, tilbakeholde den bemerkning, at den synes at staa i et ganske ironisk forhold til dette den omstændighet, at idag indledes en kriminell aktion mot tillidsmændene for et saa betydningsfuldt led i vort forsvar som underofficererne.

Utenriksminister Ihlen: Like overfor hr. Holtermann Knudsen vil jeg si det, at jeg har den opfatning, at vort utførselsforbud opretholdes meget korrekt, og specielt har jeg den bestemte opfatning, at vort toldvæsen passer meget godt paa. Der surrer jo med historier om ørene paa os, man hører baade det ene og det andet, og det har faldt i min lod at la disse historier undersøke, og jeg er kommet til det resultat, at toldvæsenet stadig passer godt paa. Men jeg skal indrømme, at der kan naturligvis i disse tider gjøres feil, og der gives jo f.eks. saa mange løfter om, at de og de varer ikke skal sendes ut av landet, saa der kan nok foregaa ting, som burde straffes, og som formentlig efter den nuværende straffelov ikke kan straffes. Utenriksdepartementet har derfor for flere uker siden henvendt sig til justisdepartementet, forat de her henhørende spørsmål kunde komme under overveielse, om man kunde faa straffebestemmelser, som man nu mangler. Sluttelig vil jeg overfor hr. Knudsen erklære, naar den ærede repræsentant sa, at det berodde paa den norske politik, om det skulde bli krig eller fred, at forsaavidt det beror paa den politik, skal det bli fred. Men man maa desværre indrømme, at der er magter, som er større og sterkere end den norske regjerings vilje i disse tider.

Debatten erklæredes hermed avsluttet.

Statsraad Holtfodt overbragte kongelig proposition Om bevilgning til anskaffelse av nye kjeler til kanonbaaten "Tyr".

Præsidenten: Efter konferanse mellem præsidentskapet og vedkommende komites formand vil præsidenten allerede straks foreslaa, at denne sak oversendes militærkomiteen.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Saa vil præsidenten foreslaa, at de forhandlinger, som nu har foregaat i dette formiddagsmøde, betragtes som hemmelige, at de ikke offentliggjøres.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Præsidenten vil nu foreslaa, at behandlingen av de saker, som vi skulde behandlet idag, utstaar til ieftermiddag kl. 5 1/2.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Hr. Rinde har bedt om at faa ordet, inden dette møte slutter. Hr. Rinde har ordet.

Rinde: Det har vist sig i møtet iformiddag som saa ofte før, at der er den mangel i vort reglement, at man ikke kan paalægge en taler at benytte talerstolen. Det er jo faa, som taler saa høit, at det kan høres overalt i salen, og da bør man benytte talerstolen. Jeg har tænkt mig, at man bare kunde faa et tillæg i § 32 slik: "Præsidenten kan henstille til talerne at benytte talerstolen. En saadan henstilling maa efterkommes." Jeg vil henstille til præsidentkollegiet at faa det ind i reglementet, og hvis det ikke skulde komme ind snart, saa denne mangel, som der er, blir avhjulpet, tror jeg, at jeg skal faa mindst 100 underskrifter paa et saadant forslag her i forsamlingen, skjønt 63 maatte være tilstrækkelig. Den folkevandring, som vi skal ha her, og som er noksaa besværlig, maa vi søke at forhindre. Jeg trodde, det burde være nok, naar præsidenten henstillet til talerne at gjøre det, men det har vist sig ikke at være tilstrækkelig; derfor bør det komme ind i reglementet. Jeg vilde bare si dette og forbeholder mig da, hvis det er nødvendig, at fremkomme med forslag om, at det henstilles til præsidentkollegiet at sørge for det.

Præsidenten: Præsidenten antar, at denne henvendelse, som nu er gjort, ogsaa vil virke og komme til at bidra

Møde for lukkede dører, Stortinget 22. april 1915

til, at præsidentens henstilling om at benytte talerstolen ogsaa efterkommes. Præsidenten tror ikke da, at det er nødvendig at gjøre forandring i reglementet for at opnaa, hvad hr. Rinde tilsigter.

Ameln: Jeg vil henstille til præsidenten, at hr. Rindes uttalelser blir offentliggjort.

Præsidenten: Det anser ikke præsidenten nødvendig - de har faat den offentliggjørelse, som trænges.

Møtet hævet kl. 14.00.